

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre . . . 6 korona.
Egyes szám ára 4 fillér.

MEJELLENK BETERMÉNT EGYSZER:
szombaton és egyes rendki-
vüli alkalmakkor.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:
Városi közléváltár (városián,
főosztály 7. sz. ide küldendő
a kéziratok.

KIADÓHIVATAL:
Városi könyvnyomda-vállal-
at irodáján, ide küldendő a
előfizetési díjak és hirdet-
ések.

KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI HETILAP.

Főszerkesztő: VECSEY IMRE. ♦♦ Felelős szerkesztő: KONCZ ÁKOS.

Kiadótulajdonos: A VÁROSI KÖNYVNYOMDA-VÁLLALAT.

Polgármesteri jelentés 1908. évről.

Tekintetes törvényhatósági bizottság!

Az 1908. évről szóló polgármesteri jelentése-
met van szerencsém az alábbiakban előterjeszteni:

Hosszu évek meddő küzdelmei után ez évben
lett megalkotva az az új szervezeti szabályrende-
let, mely a közigazgatás gyorsabbá tételével, a
viszonyokhoz alkalmazkodó újításaival hivatva
van városunk közigazgatását a városfejlesztés
keresztül vitelére alkalmasabbá tenni. Sajnos,
hogy a belügyminiszterium illetékes tényszóinek
kicsinyeskedése miatt úgy ez a szabályzat, mint
egyéb ugyanezen évben alkotott szabályzatunk,
minő a tekerétkétemelkedési illeték szabályren-
delet is — máig sineq. jóváhagyva.

Egyebekben ez évi közigazgatásunk egyéb
munkásságát az alábbiak tüntetik fel:

Ügyforgalom.

Városi Tanács.

Hátralék 1907 végén	235 drb.
Érkezett 1908-ban	18,151 „
Elintéztetett 1908-ban	17,464 „
Elintézetlen volt 1908 végén	922 „

Élnökség.

Érkezett 1908-ban	4402 drb.
Elintéztetett 1908-ban	4402 „

Közigazgatási bizottság.

Hátralék 1907 végén	15
Érkezett 1908-ban	833
Elintéztetett 1908-ban	770
Elintézetlen volt 1908 végén	78

Katonai és illetőségi ügyosztály.

Érkezett és elintéztetett 1908-ban	13,341 drb.
--	-------------

A közigazgatási bizottságból.

A közigazgatási bizottság minden hónap 5-ikén
megtartotta rendes havi ülését, melyeken a szak-
előadók beértesztették jelentésüket.

A közgyűlések.

Városunk a folyó ügyek letárgyalására 1908.
évben tartott 8 rendes és 2 rendkívüli közgyűlést
és pedig rendes közgyűlést január 28-án, ápril
9-ikén, május 29-ikén, június 30-ikán, október
30-ikán, november 20-ikán, december 17-ikén,

mely tisztújító közgyűlés volt és december 23-án,
rendkívüli közgyűlés volt márc. 26-ikán, augusz-
tus 24-én.

A közgyűléseken a következő fontosabb tár-
gyak kerültek tárgyalásra: Thaly Kálmán dr.
nagybecsű adománya, az általános szabályzati
terv és az építési szabályrendelet javaslata, a
Stenczinger-ház megvétele, a harmadik egyetem-
nek Debreczenben felállítása, a szervezeti szabály-
zat, az új kezelési szabályzat, a Szikszay-ház
megvétele, a világítási vállalat nyugdíjszabályá-
zata, költségléírányzat és zárószámadás, köz-
egészségügyi- és köztisztasági szabályrendelet,
szemét- és póceögdrök házikézelése, a kultur-
palota ügye, a második gazdasági szakiskola, a
választott bizottsági tagok helyének betöltése, a
vizvezeték- és asztornázás ügyei, tisztújítás, több
házastelek vétele stb.

A bizottsági közgyűlések tárgysorozata iránt
a bizottsági tagok nagy érdeklődést mutattak, a
közgyűléseken nem egyszer nagy számban jelen-
tek meg és az egyes ügyeket sok tudással és
jóakarattal támogatták. A közgyűlések menete
magas színvonalon mozgott és a bizottsági tagok
a város nagy érdekeit tartva szem előtt, a tár-
gyalás komolyságával igyekeztek a tanács előter-
jesztését elfogadni.

A városi Tanács.

A városi Tanács hetenként rendszeres ülést
tartott hétfőn és esütörtökön a folyó ügyek elin-
tézésére, azonkívül a polgármester mindannyiszor
összehívta rendkívüli ülésre a tanácsot, mikor
sürgős ügyeket kellett elintézni.

A Debreczen városi gyámoltak és gonánokoltak kimutatása 1908. évről.

A gyámoltak és gondnokoltak létszáma 1908. évben volt	5105
Ezek közül fekvő vagyonnal birt	1375
kézpénzzel	505
kézpénz és fekvő vagyonnal	279
ingó vagyonnal	265
vagyontalan volt	2681
Az 1908. évben gyámság alól kijött	438
a) teljes korosság következtében	233
b) nagykorúsítás	32
c) férjhezmenetel	51
d) halál	48
e) törzskönyvezés	52
f) téves bevezetés	4

- g) koskoru anyának önjogúsága következtében 5
 h) gyámhatóság ill. átruházások következtében 9
 i) örökbefogadás 2
 k) névjegyzékbe vezetés 1
 l) gyámügyi ügyviteli szabályzat 238. §-a alapján 1

A 2681 vagyontalan árva közül:

a ref. egyház segélyezett	425	árvát
a Theresiánum	22	"
a jóteknő nőegylet segélyezett	19	"
különböző helyeken	2215	"
Tankötes közülök	1228	árva

A városi árvaszék tevékenységi kiutatása.

A kiadmányozást, vagyis a határozatok leírását és kiadását illetőleg:

Az 1907. évről hátralék volt	113
Az 1908. évben az irodába érkezett	10,040
Összesen	10,153
Az 1908. évben leiratott és kiadott	10,040 drb.
Az 1908. év végén hátralékban maradt	105 drb.

A gyámpénztár forgalmának kimutatása 1908. évről.

1907 dec. 31-i maradv.	1908. évben befolyt	Összesen	1908. évben kiadott	1908. dec. 31-i maradv.	Kasszopénz		Pénzürt betét és értékpapir		Adóssalévi		Díjaztság	
					K	f	K	f	K	f	K	f
	889,127/02	847,515/04	898,456/35	9,059/29								
	529,819/28	1,565,686/11	498,296/32	1,067,399/79								
	114,961/81	1,298,982/24	113,711/41	1,145,220/83								
	4,173-	10,221/27	4,416-	5,805/27								
	6,048/27											

A gyámpénztár 1908. évi mérlege szerint a gyámpénztár összes vagyona volt 1908. évi december hó 31-én . . . . . 2,228,484 K 54 f

Ezzel szemben a gyámoltak és gondnokoltak követelése . . . . . 2,124,534 K 45 f
 Tartalékalkap . . . . . 103,900 K 09 f

A gyámpénztárt az 1908. év folyamán négy ízben vizsgálta meg a bizottság és azt mindenkor rendben találta.

Rendőrség.

Rendőrségünk az elmúlt évben is becsületes kitartással felelt meg hivatásának. Sajnos azonban, hogy a rendőrlélegénység létszámának alacsonyága miatt a szolgálati érdekek néha-néha kárt szenvedtek.

A főkapitányi hivatalhoz 1908. évben érkezett 13,445 ügydarab, melyből elintézték 13,415 drbot. A belvárosi és mezőrendőrkapitánysághoz, mint községi bírósághoz, mint kisebb polgári peres ügy beérkezett 7809 darab.

A rendőrbejelentési hivatal az 1908. év folyamán kiadott 860 cselédkiadványt, 555 ideiglenes-igazolványt, 88 drb. munkásigazolványt, 110 drb. külföldi utlevelet, 349 drb. gazdasági cselédkiadványt, 197 drb. igazolási jegyet.

Beérkezett 2714 ügydarab, lakásközlés adatott 148,447 esetben, bejelentési lap érkezett 147,273 drb.

A vásárfelügyelőség által kiadott ló- és szarvasmarha járlat . . . . . 24,080 drb.
 sertés, juh, kecskére. . . . . 22,697 "

Ugyancsak a vásárfelügyelőség felügyelete alatt állott az 1908. év folyamán 71 kufár, 72 bérkocsis, 214 taligás és 92 szekeres, kiktől helypénz címén befolyt 3852 kor. 28 fill., mely összeget a házipénztár bevételtelezte.

Az év folyamán a város belterületén 17, a külsőségeken 25 esetben volt tűz. A tüzekből származó kár értéke kitett 197,468 koronát.

A rendőrfőkapitányság, mint iparhatóság az 1908. év folyamán különböző iparágak önálló gyakorolhatására iparengedéllyel és iparigazolvánnyal ellátott 506 egyént, 33-mal többet, mint az elmúlt évben.

Az 1884. évi XVII. t. c. 4-10. §§-ai szerint ipar-díj címén 440 egyéntől 10 koronával 4400 korona, 66 egyéntől pedig 20 koronájával 1320 korona, együtt 5720 korona fizettetett be a házipénztárba ipariszkolai alapra.

Az ipariszkolai tandíjakból az 1908. év folyamán 2448 korona, a mulasztási büntetésekből pedig 2207 korona folyt be a házipénztárba az ipariszkolai célokra.

Városunkban 18 ipartársulat működik mintegy 12,000 kor. törzsvagyonnal. Ezekből ipariszkolai célokra adomány címén 190 kor. folyt be a házipénztárba.

Az ipartársulatokon kívül még 97 olyan egyelet áll fent, melyeknek belügyminiszterileg jóváhagyott szabályzatuk van.

Munkakönyvet a rendőrség 688 darabot adott ki.

A rendőrkapitányság bünygyi osztályának forgalma.

Érkezett az 1908. évben bünygyi	1556 drb.
Érkezett az 1908. évben közigazgatási ügy	3680 "
Érkezett az 1908. évben rendőrki-hágási	3091 "
Érkezett az 1908. évben iparkihágási	298 "
Érkezett az 1908. évben mezőrendőri	824 "
Érkezett az 1908. évben erdei	290 "

Érkezett az 1908. évben állategészségügyi . . . . . 18 drb.
 Érkezett az 1908. évben utrendőri . . . . . 15 "
 Érkezett az 1908. évben tolonc. . . . . 983 "
 Ezen ügydarabokat a bünyügyi osztály feldolgozta úgy, hogy az 1908. év végén hátralék nem maradt.

A katonai és illetőségi ügyosztály.

A város katonai és illetőségi ügyosztályáról a következő jelentésben számolok be:

I. Honvédelmi ügy.

Az 1907. évi szeptember hó 1-től 1908. évi augusztus hó 31-ig az ujoncjutalék javára besoroztattak a hadsereg katonai képző intézetnek növendéke gyanánt . . . . . 1 egyén
 egyéves önkéntes . . . . . 11 "
 más . . . . . 5 "
 Összesen 17 egyén

A honvédséghez:

A honvéd nevelő és képző intézetek növendékei gyanánt . . . . . 7 egyén
 Az 1886., 1885. és 1884. évi születésű és 1907. évre felhivatott I., II. és III. korosztálybeliek közül 1907. évi szeptember hó 1-től 1908. évi augusztus hó 31-ig besoroztattak:
 a hadsereg ujoncjutaléka javára . . . 1 egyén.
 Az 1908. évi főszorozás 1908. évi április hó 6., 7., 8., 9. és 10. napjain tartatott meg a Pavillon laktanyában levő sorozó helyiségben.
 A három korosztályban összeírt hadkötelesek száma:

1887. évi szülöttek	I. korosztály	465.
1886. " "	II. " "	255.
1885. " "	III. " "	213.
	Összesen	933.

Ezek közül sorozás alá *nem* jött:

I. korosztályból:

meghalt	3
idegen járásban nyert illetőséget.	1
távol maradt	3
önként előre belépett	17
Összesen	24

II. korosztályból:

meghalt	3
idegen járásban nyert illetőséget.	1
távol maradt.	3
Összesen	7

III. korosztályból:

távol maradt	1
Ezek szerint sorozás alá került:	
Az I. korosztályból	441
A II. " "	245
A III. " "	212
Összesen	898.

Besoroztattak.

Az I. korosztályból:

a hadsereg ujoncjutaléka javára	85
a hadsereg póttartaléka javára	33
a honvédség ujoncjutalékára	23
a honvédség póttartalékába	2
visszahelyezendőnek osztályoztatott	283
fegyverképtelennek	7
törlendőnek	8
Összesen	441

Az II. korosztályból:

A hadsereg ujoncjutaléka javára	1
A hadsereg póttartaléka javára	29
Visszahelyezendőnek osztályoztatott	197
Fegyverképtelennek	17
Törlendőnek	1
Összesen	245

Az III. korosztályból:

A honvédség póttartaléka javára.	42
Fegyverképtelennek osztályoztatott.	169
Polgári gyógykezelés alatt állott.	1
Összesen	211

Magasabb korosztályokból előállított 8 egyén, ezek közül:

a hadsereg póttartaléka javára besoroztatott	1
a honvédség ujoncjutaléka javára	1
fegyverképtelennek osztályoztatott	6
Összesen	8

Ezen sorozási évben gyógyítás vagy orvosi vizsgálat végett kórházba került 10
 Idegen illetőségű hadköteles előállítottat 234
 Az év folyamán népfelkelési időszak szemle tartatott október hó 1., 2., 3., 5. és 6. napjain a következő eredménnyel:

helybéli illetőségű megjelent.	782
idegen	845
Összesen	1627

Előfogat adatot. 89

A lakosságnál mint átkelő beszállítottatott 19 tábornok, 63 törzstiszt, 195 főtiszt, 8 családtag, 4393 legény, 1488 ló.

A helyőrség létszáma 1908. évben a következő volt:

Január	hóban	2301 ember,	1031 ló
Február	"	2317 "	999 ló
Március	"	2543 "	827 ló
Április	"	3367 "	753 ló
Május	"	3086 "	755 ló
Junius	"	2192 "	749 ló
Julius	"	2281 "	951 ló
Augusztus	"	1420 "	710 ló
Szeptember	"	1838 "	766 ló
Október	"	2709 "	874 ló
November	"	2165 "	968 ló
December	"	2349 "	1145 ló

Összesen: 28,568 ember 10,528 ló.

Városunk adóügye.

Kimutatás az 1908. évben egyes adó címen Debreczen sz. kir. város mint testület, az ál-

lamvasutakra és a lakosságra az adófőkönnyvek
43,149. tétele alatt kirótt adókról.

A) Egyenes adó.

1. Földadó	375,007	K 24	fill.
2. Házbéradó	303,491	„ 16	„
3. Házosztályadó	61,993	„ 60	„
4. I. osztályu kereseti adó	75,304	„ —	„
5. II. „ „ „	37,150	„ —	„
6. III. „ „ „	364,307	„ 72	„
7. IV. „ „ „	135,543	„ 36	„
8. Nyilvános számadásu egy- letek adója	128,360	„ 45	„
9. Tőkekamat és járadékadó	25,836	„ 29	„
10. Általánosjöveldelmi pótdadó	271,650	„ 69	„
11. Fegyveradó	104	„ —	„

Összesen: 1.778,748 K 51 fill.

Ezen összegből a város, mint testületet és az államvasutakat mint közvetlen fizetőket ter-
heli 185.427 K 26 fill.

marad a lakosság által fizetendő adó	1.593,321	„ 22	„
Ehhez 1908-ban szaporodás	24,441	„ 92	„
Ehhez 1907. évi hátralék	1.962,109	„ 72	„

Összesen: 3.579,872 K 86 fill.

Ebből levonva az 1908. évi apadást	56.178	„ 31	„
marad végleges tartozás	3.523,694	K 55	fill.
az 1908. évben befizetett	1.616,988	„ 21	„
az 1908. év végén hátralék	1.906,706	„ 34	„

B) Országos telegápolási pótdadó.

1908. évi kivetés	68,758	K 48	fill.
Ehhez 1907. évi hátralék	89,086	„ 63	„
Ehhez 1908. évi szaporodás	1,097	„ 14	„

Összesen: 158,942 K 25 fill.

Ebből levonva az 1908. évi apa- dást	1981	„ 46	„
marad végleges tartozás	156,960	„ 79	„
1908. évben befizetett	75,849	„ 85	„
1908. évben mutatkozik hátral.	81,110	„ 94	„

C) A városnak, mint erkölcsi testületnek adója.

Debreczeni birtok után.

1907. évi hátralék	14,705	K 30	fill.
1908. évi kivetés	104,562	„ 75	„
Összesen: 119,268 K 05 fill.			
Az 1908. évben befizetve	119,268	K 05	fill.
Hátralék	—	K —	fill.

Községi adóalapnévtár.

1907. évi hátralék	31,630	K 39	fill.
1908. évi kivetés	83,159	„ 02	„
Összesen: 114,789 K 41 fill.			
1908. évi befizetés	61,222	„ 30	„
Hátralék	53,567	„ 11	„

Sámszoni birtok után.

1907. évi hátralék	42	K 25	fill.
1908. évi kivetés	1514	„ 51	„
Összesen: 1556 K 51 fill.			
1908. évi befizetés	1556	„ 51	„
Hátralék	—	K —	fill.

Saodti birtok után.

1908. évi kivetés	16,837	K 16	fill.
1908. évi befizetés	16,837	„ 16	„
Hátralék	—	K —	fill.

Mártonfaleai birtok után.

1907. évi hátralék	32	K 75	fill.
1908. évi kivetés	3121	„ 69	„
Összesen: 3154 K 44 fill.			
1908. évi befizetés	3121	„ 77	„
Hátralék	32	K 67	fill.

Fegyveradó.

1907. évi hátralék	892	kor.
1908. évi kivetés	52	„
szaporodás	304	„
Összesen: 1248 kor.		
törlés	10	„
marad	1238	kor.
befizetett 1908. évben	380	„
Hátralék 858 kor.		

Hadmentességi díj.

1907. évi hátralék	—	—
1908. évi kivetés	—	—
Szaporodás	—	—
Összesen: — — —		
törlés	—	—
marad	—	—
1908. évi befizetés	—	—
Hátralék	—	—

Mezőgazdasági eseléd segély pénztár.

1907. évi hátralék	—	—
1908. évi kivetés	—	—
Szaporodás	—	—
Összesen: — — —		
törlés	—	—
marad	—	—
befizetés	—	—
hátralék	—	—

Ebadó.

1907. évi hátralék	5508	kor.
1908. évi kivetés	2794	„
Összesen: 8302 kor.		
törlés	27	„
marad	8275	kor.
befizetett 1908. évben	1487	„
hátralék	6788	kor.
Idegen adó és illeték 1908. évben		
befizetve	21,918	K 97 fill.
Ref. egyházi adó	26,957	„ 52 „
Végrehajtási költség	26,280	„ 62 „
Intési díj	1367	„ 40 „
Tiszai ármentesítési díj	235	„ 40 „

Birtoknyilvántartás.

Adásvételi szerződés bemutatott	864	drb.
Telekkönyvi hatóságtól érkezett	1139	végz.

Átiratott beltelek	322 drb.
„ ondódi föld	128 „
„ újföld	183 „
„ tanya	56 „
„ kaszáló	42 „
„ szőlőkert	238 „
„ majorsági föld	100 „
„ libakert	9 „
Az 1908. évben az adóügyszály- hoz érkezett	18,022 üggydrb.
Ebből elintézetést nyert	17,552 „
Elintézetlen maradt	470 „
Adófizető birtokos volt ingatl. után	7,354 „

Közegészségügy.

A közegészségügyi állapot az 1907. évihez volt hasonló. Ugy a születések, mint a halálazások közel állott az 1907. évihez, a természetes szaporodás 1187 volt. (1907. évben 1169.)

Megbetegedések az év első felében és végén a légző szervek hurutus bántalmaiból, az év közepén az emésztő szervek hurutos bántalmaiból állottak.

Heveny ragályos betegségek közül vörheny, kanyaró, szamárhurut, roneselő toroklob, hasi-hagymáz, vérhas, gyermekági láz, járványos fültőmirigylob az egész éven át szórványosan fordultak elő.

Sok volt a kanyaró január, február, november és december hónapokban. A ragályos betegségek lefolyása általában enyhe volt.

Sok halálazást okozott a gümőkór, bár e tekintetben némi javulás vehető észre, mert míg 1906. évben 361, 1907-ben 330, addig 1908. évben 319 volt a gümőkór halálazási száma.

Volt a városban 53 orvostudor; szaporodott a létszám 4-el, eltávozott 1.

Okleveles bába volt 93, szaporodás 12, eltávozott 6, meghalt 2.

Gyógyszertáros volt 12, valamennyi tulajdonos vagy bérlő. A segítők száma 11.

Kerületi tisztí orvosok 4353 fennjáró és 1001 fekvő, összesen 5354 beteget kezeltek.

Védhímlő oltást végeztek először 2354, újra 1458, összesen 3812 esetben.

Trachoma beteg szaporodott 8-al, meggyógyult 7, eltávozott vagy meghalt 6, összesen gyógykezeltetett 241.

A halottkémlest a városban a 4 kerületi tisztí orvos, az Ohat-pusztai gazdasági telepen egy okleveles halottkém teljesítette.

Városunk népesedését az alább következő adatokban mutatom be:

Született a város belső és külső területén élve:

Református	1110 fíu,	1033 nő	— 2143
Róm. kath.	262 „	237 „	— 499
Görög kath.	61 „	33 „	— 94
Ágost. evang.	20 „	17 „	— 27
Izraelita	133 „	114 „	— 247
Görögkeleti	1 „	1 „	— 2
Unitárius	— „	— „	—
Baptista	— „	1 „	— 1
Ismeretlen vallású	1 „	2 „	— 3

Osszesen 1588 fíu, 1438 nő — 3026

Ezek közül törvénytelen volt 320, vagyis az élve szülöttek 14-93%-a.

Halva szülöttek és vetéltek száma = 247.

Meghalt a város bel- és külterületén:

Református	684 fíu,	670 nő	— 1354
Róm. kath.	164 „	130 „	— 303
Görög kath.	36 „	27 „	— 63
Ágost. evang.	11 „	6 „	— 17
Izraelita	53 „	43 „	— 96
Görögkeleti	1 „	— „	— 1
Baptista	1 „	— „	— 1
Ismeretlen vallású	2 „	2 „	— 4

Osszesen 952 fíu, 887 nő = 1839

azazösszességülletés 3062 szülletésiarányszám 37-82%

összes halálazás 1839. halálazási „ 22-98%

szaporodás 1187. szaporodási „ 14-84%

*Közegészségügyi szempontból fontosabb halál-
okok voltak:*

Gümőkór	319 összes halálazás	17-34%-a
Bélhurut	148 „	8-04%-a
Görösök	187 „	10-16%-a
Heveny fertőző	58 „	3-15%-a
Rák	83 „	4-51%-a
Baleset folytán	23 „	1-79%-a
Öngyilkosság	50 „	2-71%-a
Halva szül. és vetelés 247 „		12-88%-a

Kor szerint a balesetek következőleg osztottak meg:

Meghalt	1. éves korig	— 574
„	1—5. „	— 172
„	5—10. „	— 45
„	10—20. „	— 97
„	20—30. „	— 127
„	30—40. „	— 98
„	40—50. „	— 135
„	50—60. „	— 162
„	60. éven felül	— 429

Hét éven alul orvosi segélyben nem részesült 28 egyén.

Házasságra lépett tisztán:

Református	468 pár.
Róm. kath.	60 „
Görög kath.	1 „
Izraelita	56 „
Baptista	1 „
Vegyes vallású	194 „

Osszesen 780 pár.

A városi közkórház betegforgalma és állapota.

A városi közkórházban 7 orvos, 4 tisztviselő, 18 betegápoló és 15 cseléd működött.

Kórházunkban az 1908. év folyamán 4447 beteget ápoltak 113,129 ápolási nappal.

Jelenthetem, hogy a beteg forgalom folyton emelkedik s most már valóban elodázhatatlan kórházunk kibővítése, mert a legújabb időkben, különösen az őszi és téli hónapokban annyira zsufolva van a kórház betegekkkel, hogy teljes lehetetlenség többet elhelyezni s nagyszámu olyan beteget kénytelen az igazgatóság vissza utasítani, akiknek feltétlenül szükségük van a kórházi ápolásra.

A betegforgalom legnagyobb volt január, február, március, április, november és decemberben.

Az ápolott betegek közül helybeli volt 1201, vidéki és idegen 2246. A legtöbb beteg a belgyógyászat, bőr és bujakór, sebészet, szemészet és elme osztályokon kezeltetett. Különösen szűk az elme osztály, hol még a helybeli betegeket sem tudjuk elhelyezni, amiért egész éven keresztül a saját támadásainak vagyunk kitéve.

Az évi betegforgalmat a következőkben részletezzük:

Belgyógyászat. Maradt 1907. év végén 56 férfi, 57 nő; ezekhez felvétel 1908. évben 786 férfi, 730 nő; az ápoltak összes száma 842 férfi, 787 nő, összesen 1629. Elbocsátottak gyógyulva 263 férfi, 281 nő; javulva 304 férfi, 240 nő; gyógyulatlan 105 férfi, 118 nő, összesen 1311; meghalt 109 férfi, 100 nő; visszamaradt 57 férfi, 52 nő; az ápolási napok száma 40,478.

Bujakór. Maradt a múlt évről 44 férfi, 43 nő; ezekhez felvétel 1908. évben 567 férfi, 431 nő; az ápoltak összege 611 férfi, 474 nő, összesen 1085; elbocsátottak gyógyulva 502 férfi, 418 nő; javulva 67 férfi, 19 nő; gyógyulatlan 6 férfi, 1 nő, összesen 1013 egység; meghalt 1 férfi, 1 nő; visszamaradt 35 férfi, 35 nő; az ápolási napok száma 30,631.

Sebészet. Maradt az 1907. évről 39 férfi, 18 nő; ezekhez felvétel 1908. évben 908 férfi, 424 nő; az ápoltak száma 947 férfi, 442 nő, összesen 1389. Elbocsátottak gyógyulva 601 férfi, 286 nő; javulva 244 férfi, 84 nő; gyógyulatlan 40 férfi, 32 nő, összesen 1287; meghalt 22 férfi, 14 nő; visszamaradt 44 férfi, 22 nő; az ápolási napok száma 29,134.

Elmekór. Maradt a múlt évről 7 férfi, 7 nő; ezekhez felvétel 1908. évben 63 férfi, 39 nő; ápoltak összege 70 férfi, 45 nő, összesen 116; elbocsátottak gyógyulva 17 férfi, 8 nő; javulva 25 férfi, 16 nő; gyógyulatlan 14 férfi, 13 nő, összesen 93; meghalt 6 férfi, 5 nő; visszamaradt 8 férfi, 4 nő; ápolási napok száma 5549.

Szemészet. Maradt a múlt évről 4 férfi, 3 nő; felvétel 1908. évben 115 férfi, 106 nő; ápoltak összege 119 férfi, 109 nő, összesen 228. Elbocsátottak gyógyulva 54 férfi, 67 nő; javulva 49 férfi, 32 nő; gyógyulatlan 6 férfi, 2 nő, összesen 210; visszamaradt 10 férfi, 8 nő; ápolási napok száma 7337.

Összesen maradt 1907. évről 150 férfi, 128 nő; felvétel 1908. évben 2439 férfi, 1730 nő; az ápoltak összege 2589 férfi, 1858 nő, összesen 4447 egység, kik közül gyógyulatlan elbocsátottak 1437 férfi, 1060 nő; javulva 689 férfi, 391 nő; gyógyulatlan 171 férfi, 166 nő, összesen 3914; meghalt 138 férfi, 120 nő; visszamaradt 154 férfi, 121 nő; az ápolási napok száma összesen 113,129.

A **belgyógyászat**on leggyakoribb betegségek voltak a tüdővész, légzőszervek betegségei, emésztési szervek bajai és az idegrendszer betegségei.

Hevenyfertőző betegségek közül hasihangyáz 38 esetben fordult elő 11 halálessel, váltóláz, kanyaró, vörheny, orbánc, ronsoló toroklób 13 esetben 3 halálozással, számarhurut, az állatoktól

átvett fertőző betegségek közül a lépene 2 esetben fordult elő s halállal végződött. Az acut mérgezési esetek száma 17 volt, 8 halálozással.

A **bujakór osztályban** általános bujakór, kankó és szövődményei; bőrbetegségeknél rüh és ecema.

A **sebészet**en görvénnyel körmirigyek, álképletek, törések, ficamok és carcinomák.

A **szemészet**en kötőzövet, látóideg, szivárvány-, recehártya és glaucoma betegségek. Trachoma 44 esetben, szemkatar 5 esetben fordult elő.

Műtétet végeztek a sebészetben 864, a bujakórban 70, a szemészetben 36 esetben. A belgyógyászatban is fordultak elő apróbb műtétek, u. m. tályognyitás, hascsapolás, méhkaparás, bázisngyitást, gyomor- és hólyagosítás, intubatio, serumoltás, görösövi és vér vizsgálatok.

A kórházban meghalt 138 férfi, 120 nő.

Egy betegre esik 20 5 ápolási nap.

Kórházi bizottság ülés volt 5.

A kórház pénztára egész éven át fedezhette a kiadásokat és a fizetéseket akadálytalanul teljesíthette és teljesítette. Az ápolási költségek elég gyorsan befolytak és a hátralékok a kellő időben megszüntettek.

Pénztár és raktárvizsgálatot az erre rendelt bizottság különböző időpontokban tartott és minden rendben talált. Az épületek és felszerelések rendszeresen javítottak és pótoláltak.

Élelmiszere kiadott	80,792 K 67 fill.
Gyógyszerekre	25,474 „ 62 „
Kötészekre	7,404 „ 08 „
Műszerekre	1,502 „ 24 „

Összesen: 115,173 K 61 fill.

Végül megemlítem, hogy az épületek javítása évről-évre nagyobb költségbe kerül és pedig részint azért, amivel az épületek avulnak, részint, mivel az anyagárak és munkabérek emelkednek.

A vegyeszeti hivatal és piacvizsgálatok.

A vegyeszeti hivatal pontosan teljesítette hivatalát. A kerületi tisztviselő orvos urak a piacokat és élelmiszereket időnként megvizsgálták és lelkiismeretes gonddal ügyeltek az élelmiszerek jószágára és az elárúsító helyek tisztaságára.

Ahol rendtelenséget találtak, ottan igénybe vették a rendőrséget, amely szigorú elbánásban részesítette azokat, akik a törvény s szabályrendeletek ide vonatkozó rendelkezéseit megsértették.

A bábaképző beteg forgalma.

A m. kir. állami bábaképző intézetben, illetve szülészeti klinikán ápolás alatt volt 1907 december 31-én 39 nő, 1908. évben felvétel 752 nő; elbocsátottak 733; meghalt 20; ápolás alatt maradt 1908. év végén 38 nő.

A bábaképzőben 4 orvos működött, tisztviselő 1, ápolónő 6, cseléd és szolgáló 11.

A dr. Láng S.-féle szanatórium beteg forgalma.

1908. évben felvétel 8 férfi, elbocsátottak 4 férfi, ápolás alatt maradt az év végén 4 férfi, orvosok száma 1, betegápoló 2 nő, cseléd és szolgáló 5.

amely nagyobb kárt okozott volna, nem fordult elő, valamint rovarkár sem.

Az erdőségi épületek hiányai a szükséghez képest kijavították, a Savóskuton és a Halápon, (Hármas hegynél) pedig új erdőőri lakás építettek.

Az erdőhivatalban 1411 ügydarabot intéztek el. Az erdészeti személyzet ez évben is minden teljesítette kötelességét, — az erdőőrök gondosan ügyeltek az erdőtestre és éjjeli nappali vigyázással elérték azt az eredményt, hogy nagykárok nem fordultak elő az erdőgazdaságban.

Középítkezés 1908. évben.

A pénzügyi válság és a szociális munkáviszonyok az 1908. évben úgy a köz-, mint a magánépítkezésekre káros hatással voltak, emiatt sem az állam, sem a város, valamint társulatok nagyobb mérvben nem építkeztek.

Az állam által az 1904. évi XIV. t.-cikk 7.§-a értelmében az állami beruházási kölcsön terhére megkezdett új utépítkezések közül a debreczen—egri, (b.-újvárosi), debreczen—nyirbátori utak földmunkálata a debreczeni határban részben elkészült.

A államvasuti gépjávitó műhely telep mellett levő munkás lakások mellett az állami transzverzális-ut mentén külön iskola építettett és használatra átadott.

A város által 1907. évben megkezdett villamos-telep építkezés teljesen bevégeztetett s egy ammoniak fűző épület és vízűtő torony építése után a telep használatnak átadott, ezzel egyidejűleg az utcai villamos világítás, a főutakon elhelyezett ivóvízvezeték által s néhány külvárosi utcán izzólámpák utján, be lett vezetve.

Az állami telefon vezetők földalatti kábel hálózata folytatódott a már pár év előtt lefektetett piaci főkábelvezeték kiegészítéseként Piac-utca déli felén, valamint a Deák Ferenc- és Szent-Anna-utcán elhelyeztetett.

A Kossuth-utcai ref. elemi leányiskolánál 3 szoba és mellék helyiségeiből álló tanítói lakás építettett.

A város külterületén a bányai- és fancesikái erdőségi és a Hegyes-, Ebes-, Kösélyszeg- és Elepuzsztai tanyai iskolák építése befejeztetett.

A hortobágyi vendéglő hátulsó udvarán, a szükséghez képest, téglafalu, asbestpala fedelű részben nyitott étkező helyiség lett ujjonnan építve. A régi sertésvásártéri másszaház átalakított lakásnak. A járványkórháznál új istálló építettett.

A gör. kath. egyház Attila-téri új templomának építése folytatottatott, s a Szent-Anna- és Vigkedvü Mihály-utca sarkán épített emeletes gör. kath. iskola a használatnak átadott.

Az összes városi épületek, laktanyák, valamint iskolai épületek fenntartását eszközöltük.

A város vízvezetéki előmunkálataiként a Köntösgát melletti Tóczó lapon az előző években megkezdett vízvezetéki mély kut furások ez évben nagyobb erővel lettek folytatva s ez év végéig 11 kut teljesen elkészült; ezenkívül a telepen az egyes kutak közt a szivattyuzás céljaira szolgáló 180 méter magas óváls belvilágu beton csatornázás jó részben elkészült.

Utcai csatorna javítás történt 65 helyen.

Új beton fiók csatorna készítettett két utcán és a Hadházi uti lovas laktanya délnyugoti sarka mellett.

A Wesselényi-téren és Wesselényi-utcán át a Homokkert észak-keleti sarkáig az 1907. évben elkészült 353 folyó méter 30% belvilágu beton csatorna, a vasut alatt 35 folyóméter öntött vas csatornával kiegészítve, 4 akna és 2 fiók csatornával felszerelve használatnak átadott.

A nagyerdői park körül épített körút földmunkálata 1400 méter hosszúságban bevégeztetett s az alapzatos kavicsos 6 méter széles könter lerakás részben megtörtént.

Péterfia- és Hatvan-utcán a por lekötésére a pozsonyi kőolajfinomító gyár által szállított porolajjal próba öntözés eszközöltetett. Ezenkívül a város utcáin a nyári hónapok alatt 40,000 m² területen vízzel locsolás történt.

Magánépítkezés történet

a) a városban:

Utcai építkezés volt 51, udvaron 41, melléképítés 20, átalakítás 90, gyár és malomépítés 4.

b) a külterületen:

Új építkezés 126, átalakítás 10, melléképítkezés 14, gyári építés 5.

Épült a városban: 236 szoba, 31 előszoba, 130 konyha, 98 kamara, 7 istálló, 1 fénycső, 10 bolt, 9 műhely, 17 fűrdőszoba, 85 pince, 5 raktár, 7 folyosó, 6 veranda.

A külterületen: 139 szoba, 7 előszoba, 14 folyosó, 100 konyha, 68 kamara, 5 veranda, 2 műhely, 7 istálló, 22 pince, 1 gőzmalom és terményraktár, 2 magtár 8 raktár és 1 gépszin.

Átalakított: 46 szoba, 2 előszoba, 46 konyha, 15 kamara, 1 fénycső, 11 istálló, 2 kocsiszín és 1 műhely.

Kerítkezés történt a városban 26, a külső-egyen 11 helyen.

Csatorna építettett a városban 6 helyen.

Burkolatok. Kockakő burkolat készült új

helyen:

Pásti-utcán . . . . . 796— m²

Széchenyi-utcán . . . . . 650— „

Külvásártéren . . . . . 272-50 „

Összesen: 1118-50 m² terület.

Kockakő burkolat javítottott részben új kővel:

Széchenyi-utcán . . . . . 1,100 m²

Deák Ferenc utcán . . . . . 318 „

Egyült: 1418 m² terület.

(Folytatás következik.)

A nagyerdői hidegvízgyógyintézet

folyó évi április havában megnyílt.

Intézet és fűrdő- orvos Dr. Szász Adolf (lakik Piac-utca 59. sz.)

A vízgyógyintézet látogatói a vízgyógyintézet orvosa, vagy más orvos rendelkezése alapján vehetik az intézetet igénybe s a rendelkezés a fűrdőszolgálat átadandó.

A vízgyógyintézet délelőtt 5—12-ig, délután 1/2-4/1 1/2-8-ig férfiak, délelőtt 1/2-12-ig és délután 1—1/2-ig nők által használható. Ugyanott reggel 5 óráig este 7-ig kádforró, hűtlen, szardán és pénteken nők, egybék napokon férfiak által használható gőzfürdő áll rendelkezésre.

A fűrdő felügyelőség.

A vasárnapi zászlóbontásról.

Dr. Tüdős János programmbeszédje.

Fényes sikerek.

Debreczen, október hó 11.

Dr. Tüdős Jánosnak, a debreceni első választókerület függetlenségi és 48-as hivatalos képviselőjelöltjének vasárnapi zászlóbontás-iránt nemcsak a kertületben, de városszerint nagy volt a rokonszenves érdeklődés. És az a díszes, óriási közönség, mely az „Arany Bika” hatalmas méretű dísztermének földszinti helyiségét, emeleli páholyait, folyosóit zsúfolásig betöltötte; nem is csatódott a rokonszenves várakozásában.

Dr. Tüdős János tehetsége, nyílt férfiasága, szónoki képessége olyan meglepő arányokban bontakoztak ki a radikális, liberális demokrata függetlenségi és 48-as elvek, Kossuth Lajos apánk népboldogító és szabaddió elveinek sziklatalaján felépítve, hogy ez a gyönyörű és nagyszabású magyar beszéd ámulatba ejtette, majd fokról-fokra fokozódó hűvvel és erővel teljesen magával ragadta a hallgatók ezreit. Mert ez a beszéd nem volt afféle bangzatos, puffogós, tucat gondolatokkal és öndicsékvesséssel cifrázott piaci hangu korteszónoklat. Ez a beszéd egy arany-érmeléken gazdag, nagy, nemes, őszinte magyar léleknek a kohójából patakzott ki. A tudás, mint elvek magasszárnyalásával magához emelte, magához bilincselte még azokat is, akik az általános ócsarlókat hallgatva talán elfogultság, talán tartózkodással jöttek el a dr. Tüdős János programmbeszédjének meghallgatására.

Dr. Tüdős János ezen hitvallásának a népjogiért küzdő, harcra kész és harcra felfegyverzett valódi függetlenségi és 48-as bator katonának mutatta be magát, akinek szónoki ereje is bámulatnemtől volt ezen a napon. Meg is nyerte a szíveket, hiszen egy ilyen hazáját, városát büszkén szerető nyílt, magyar, büszkeséget léleknek a kibontakozásában, megnyilatkozásában ugyanaz az elragadtató hév rejlik, amely az örök igazságok apostolait mindig jellemelte.

A dr. Tüdős János vasárnapi programmbeszédje után már minékünk büszkébb, szebb feladatunk nem lehet, mint hogy győzelemre vigyük az ő hermelin tiszta lobogóját. Ez győzelemre is visszük!

A gyűlés lefolyása.

A programmbeszéd meghallgatására összegyűlekezett választópolgárság nagy pártgyűlést Somogyi Pál elnök vezette a töle már megszokott nagy tapintattal és körültekintéssel. Somogyi Pál mellett fent az emelvényen foglaltak helyét dr. Bakóczy Samu, Csanak János képviselőink és a rokonszenves dr. Verita Endre fordul országgyűlési képviselő, képviselőházi jegyző, mint a Kossuth-párt országos központjának hivatalos kiküldöttje. A mieink közül Kertész Mihály, Horvathy Sándor, el. Kertész István, Török Bálint, Varjas János utcai elnökök, dr. Fejér Ferenc, Thiesen Arthur, Eklé József és még több régi hű, kiváló tagja a pártunknak.

Kedvesen hatott lent, az emelvényen szemben, legelől a díszes közönség sorában a mi szeretett polgármesterünknek, Kovács József polgármesternek a debreceni függetlenségi-és 48-as párt régi vezérének a jelenléte! Pedig dr. Tüdős János a tisztulások orlenjelöltje volt neki és ime a hű párterben, midőn a pártunk a nagy és legszenvedőbb érteklőre van szó, a személyes érzékenykedésen felemlőlködött. Nem áll be pártlétnek, hanem a régi hűséggel támogatja a régi zászlót, a régi zászló ifju, erős zászlótartóját.

Amde nincs terünk, hogy még további névsorral is szolgáljunk a jelenvalókról, Kovács József polgármester nevét is az igazán hű és érdeklent párterben jellemzésére említsük ki! Egy bizonyos, hogy ilyen tekintélyes és férfias gyűlekezettel még látott már az „Arany Bika” díszterme. Öröm volt látni, amint fokról-fokra felmagasodtak, majd a lelkesedés áramlásába merültek ezek a honfiai lelkek.

A választók gyűlését Somogyi Pál szép beszédében nyitotta meg. Az erdemes pártvezér beszédét új aduk:

Somogyi Pál beszédje.

Mélyen tisztelt választópolgártársaim!

Fogadják mindenenk előtt legszivesebb üdvözlémetem azért, hogy erre a fontos ünnepélyre ilyen szép számmal megjelenl melőztök. Méltóassanak megengedni, hogy ha a fontos ünnepély általánval szomorú, nagyon szomorú csapás bejelentésével kell megkezdennem az állás megnyitást. Villámként terjedt el nomérgen, hogy az első választókerületnek csaknem három évezredet áll volt képviselője Thaly Kálmán ur hitelen meghalt. Ismerjük mindnyájan Thaly Kálmánnak országos közéleti érdemait, méltótlansáknak azonban mégis megengedni, ha felemlitem azt, hogy Thaly Kálmán ravatala mellett az egész mévelt közönség, mondhatnánk egész nemzetünk gyászolva állott meg, mert ő volt

az az ember, aki a lelkesedésnek soha ki nem alvó erejével egész életét áldozta annak, hogy nemzetünk történelmének egyik legdicsebb korszakát, a II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharc minden körülményeit napfényre derítse; lézas odaadással, kitartó munkával gyűjtötte az adatokat a ma már az ő rendhivű, több mint 50 kötetre terjedő munkájával ez a szép és nagy korszak minden részleteiben tisztán áll előttünk és ennek a nagy szabadságharcnak, II. Rákóczi Ferencnek nagy alakja a nemzeti közvélemény előtt díszesöbben ragyog. Oly érdem ez, uraim, hogy előtte a legnagyobb tisztelettel kell megahajolni. De nem kis érdeme a boldogulnánk a szem, hogy csaknem 30 évre terjedő képviselőség alatt Debreczen városát igazán szerette, közigyeiben odandólag járt el, a magánosok ügyeit is felkarolta annyira, hogy az igaz ügynek nem volt lelkesebb, fáradságtalanabb munkás Thaly Kálmánul. Melő tehát, hogy akkor, amikor az ő helyének betöltéséről van szó, ennek az elhunyt jelesünknek az emléket felemlítsük s íratos az alkalommal is lerőjük a tisztelet és kegyelet adóját. Akkor, amikor ez a gyászúr villáncsapként uterjedt városunkban, helyének betöltése iránt nem lehetett a kegyelet megsértése nélkül intézködni addig, amíg a végülzettség tétele meg nem történt. Amidőn azonban kihált tetemei leletek az anyaföldbe, a függetlenségi és 48-as párt intézőbizottsága azonnal megelte intézködéssel, hogy üdvöny szerinti kötelesek, hogy az elhalt képviselőnek helyét melőbb be kell tölteni.

Az intézőbizottság tárgyalás alá veten a dolgot, megfontolva minden körülményt, azt látta nagy többséggel elfogadott és Debreczen város érteklenté voltunk, hogy erre a képviselői állásra dr. Tüdős János urat (éjénzés) emel lelkes és tántoríthatatlan pártembert jelölj. Szervezetünk szerint azonban az intézőbizottság nagy többséggel meghozott határozata még nem volt elegendő, oda kellett terjesztieni a képviselő jelölés ügyét a nyilvánasztmány elé. Elismeréssel kell felemlítenem, hogy az a számos tagból álló nyilvánasztmány, allg három felszólalással szemben, melyekben azonban indítvány nem tötött, csaknem egyhangú lelkesedéssel oszallakozott dr. Tüdős János jelöléséhez. Így uraim, akként áll a dolgot, hogy a függetlenségi pártunk az első körületben az illetékes fórumok határozatából ez idő szerint hivatalos jelöltje dr. Tüdős János (éjénzés), aki ezt az időt választotta arra, hogy programmbeszédében elveit kifejtse.

Felkérem Kertész Bálint vezetésre által Varjas János, Török István és Eklé József urakat, hogy mélyen tisztelt képviselőjelöltünk ide, a választópolgárok színe elé programmbeszédjének megtartása végett meghívni melőztassanak. (E közben a kiüldöttök az elnöki felhívásnak en-

gedvén, dr. Tüdös János képviselőjelölt meghívására távozott. Szerk.)

Addig pedig egyen szabad kérem az igen tiszelt közönségtől, tiszelt választópolgártársaimtól, hogy ezt az ünnepeit Debrecen város polgárságának régi hírnevéhez képest méltó háttérrel és kellő méltósággal tartsak meg. Nem kellene ezt felemlitenem, de ebben az időben — méltóztassanak megengedni, — szükségem látom azon kéréreimem, hogy ez így történjen. Mert ez Debrecen város közönsége méltóságának követelménye, magának a nagy ünnepeinek legfontosabb érdeke.

Amíg a melyen tiszelt képviselőjelölt ur előjón, van szerencsém bemutatni a melyen tiszelt választópolgároknak dr. Verán Endre urat, a képviselőház egyik jegyzőjét. (Dr. Tüdös János közben a küldöttséggel megjelenik. (Éljenés) Az éljenés után Somogyi Pál fogadja.)

Mélyen tiszelt képviselőjelölt ur! Az igen szép számban összegyűlt választópolgártársaim előtt előterjesztem, miként döntött a függetlenségi és 48-as párt intézőbizottsága, miként döntött ugyanezen párt nagyrátsáma; kijelentem, hogy a melyen tiszelt képviselőjelölt ur programbeszédjének megtartására a mai nap van kitűzve. E célból jötték össze polgártársaim li nagy számban. Amikor a tiszelt képviselőjelölt urat szívből üdvözölöm, egyuttal felkérem, méltóztassék programbeszédét elmondani. (Éljenés. Halljuk! Halljuk!)

Dr. Tüdös János programbeszédje.

Tiszelt Polgártársak!

Szives készséggel engedek annak a meg-tisztelő felhívásnak, melyet pártunk és az I. ker. választó polgársága nevében melyen tiszelt előnkünk hozzám intéztek s teljes férfias nyit-szággal és magyaros ösztönességgel nyilatkozom politikai elveimről s örömmel fejejem ki itt Önök előtt, tiszelt választó polgárok, azokat a vezéreszméket, amelyek megvalósztatásom eseté-re, mint képviselői politikai működésemben és tevékenységemben irányítani fognak.

Hódol Thyaly emléke előtt.

Mielőtt azonban ezt tenném, engedjék meg t. polgártársaim, hogy néhány szóval (én is) áldozhassak ama nagy férfur: dr. Thyaly Kálmán emlékének.

E körletének 28 éven keresztül szeretett képviselője közülünk, élők közül nemrégiben oly hírtelen s váratlanul elköltözött. De akinek lelke s ezzel együtt kiapadhatatlan hazaszeretete át-pántlatlanul a mi szíveinkbe, ahol élni fog örökké. Hajtsuk meg előtte, a kuruc világ nagy történetírója s új eletre keltője előtt igaz elismerésünk és méltó magasztalásunk lobogóját s fogadjuk meg, hogyha Magyarországi függetlensége és a népszabadság kivirása érdekében szállunk ki a nagy fejedelmek, a dicső II. Rákóczi Ferencnek törhetetlen, tiszta eszményi hazafisszaga s önzetlen hazaa- és ember-szeretete fog bennünket végső lehelletünkig lelkesíteni.

Ezelőtt 200 esztendővel zajlott le e nagy kuruc harcok, mely nemcsak a hazánk függetlenségének a leküzdésére és népszabadság érdekében vívották. Dicső dindalok és fényes győzelmek dacára sem koszorúzza siker a nagyserű küzdelmet. A nagy fejedelmek itt hagyva minden földi boldogságot, vagyonát, kincseit, híveinek kis csoportjával örökre elbujdosott imádatuk hazájából s majdnem kétszáz év múlva, csak haló porában hozta őt vissza az ő kesői földes hercegei: Thyaly Kálmán, hogy hazai hősi-pihenő örök álmát. . . .

Itthon a dicső harcok után következett a kényszerű megalkuvás, a szomorú kiegyezés s, ezek után a nemzeti sülyedés és aláhanyatlás.

Most is az nemzetünk sorsának retentő tragikumja, — meginni hasonló harcok küszöbén állunk.

A császár és a magyarháza.

Már egyszer, ezelőtt négy évvel, bele kényszerített bennünket a bécsi armány a nemzeti küzdelembe; de kenyerítésre nem került a dolog. S meglett e küzdelemnek az a színté váralan és megiepo eredménye, hogy az országban a függetlenségi és 48-as párt előbb érdemi mértékben megerősödött, később abszolút többségre jutott.

Thyaly és valóság, hogy a kiegyezés óta lefolyt 4 évtized történetéből a nemzet nagy többsége azt a következtetést vonta le, hogy a régi szabadelvű párt gerinctelen, hajlékony és mindenben engeds politikájával nemhogy előre haladnának, de vissza esének, folyton-folytást szorosabbra fonódott kezínkön és lábunkon a közbizonyok beköj; örökn szabad kifejtése helyett gazdaságilag agyon voltak nyomva, s míg tükön bent állami önállóságunk és függetlenségünk csorba volt s mindig még jobban jobban csorbat, addig a külföldi és nagy világ előtt hazánk az egykor dicső és hatalmas magyar birodalom, a független magyar királyság, valóságilag elszakított, vagy legalább is bele volt olasztva, bele volt temelve az osztrák császárháza, az egyetemes ősziródalomba.

Ezt nem lehetett, nem volt szabad tovább összetett kezekkel nézni. . .

Meg is mozdult a nemzet lelkiismerete, fellángolt már-már kialvó életöztöne.

A nemzet többsége előtte az alakoskodás politikáját; pálcát tört afellett a politika felett, amely, még ha talán benne belől tele melyen piglostig is a nemzeti függetlenség és szabadság vágya és félénk reményesség nyíltan mindig téd-eld, fejt hajtott Ausztria és Bécs önt, hasznát kizárólagos hatalmi politikája előtt.

Rengeteg az a pénz és véráradat, mérhetetlen az az erőparálás, amit mi magyarok ennek a császári molohnak lábai elé szörtünk s elviselhetetlen az a teher, amit már eddig is ennek a kérték politikának kedvéért roskadozó vállainkra vetített.

S miért? Csak azért, hogy amikor törvény jogainkat nem is egészen és egyszerre, hanem csak fokozatosan érvényesíteni megkísérlettük: szagyenipiről égő arunkba vágja a szászári szózat, hogy soha!

Ime idő jótutott. Ma megint kísért ez a végreztés soha. . . .

A mi jogainkról.

A függetlenségi és 48-as párt nagyrűi vezérének, Kossuth Ferenc bécsi vezetésé alatt, többségre jutva sem kezdett felorgató, forradalmi politikát; nem is követelte egész programjának a maga teljességében azonnal való végrehajtását; hanem megelégedett volna egyelőre a gazdasági függetlenség megteremtésével s ennek biztosítása végett az önálló Magyar Nemzeti Bank felállításával. De úgy látszik ismét előttünk áll a rettenetes talalfoma soha!

Vezérünk proklamálja, hogy teljesen állami függetlenségünknek, vagyis a tiszta perszonális uniónak megvalósítása ez idő szerinti legyűszel-telen akadályokba ütközik, s összes tevékenységét arra koncentrázza vezér és párt, hogy a gazdasági függetlenséget és önállóságot megte-remtsük.

Mit sem használ! A legnagyobb erőmeg-feszítéssel és küzdősséssel, válságokon budgá-csokra keresztül-kasul a bécsi hatalommal, Ausztriával szemben azt sem tudjuk kivívni, hogy gazdasági függetlenségünk alapjait megvessük, annak dacára, hogy ekkor még a 67-es törvények is feltétlen jogot adnak.

Előadottat a külön vánterület felállítására; megfogantatott a kéim Bank létesítése; megalkották a tiszta függetlenségi kormányt, megalkották a szik hatalmi körlet sem, hogy a t. n. l. Bank felállításához szükséges előkészületeket megve-re, megalkossa a választójogi reformot s az általános választójogi alapján összeálló ország-gyűlés döntson a Bank felállítására és egyéb gazdasági kérdések felett.

Szóval parlamentarizmusunk csufjára az általános többségre jutott függetlenségi és 48-as párt, programjának egyetlen egy bár kirándí-lás részével: a közgazdasági önállóság megterem-tésével, nem veheti át a kormányt és nem alkot-hatja meg programjának egy másik a korona által is elfogadott szerkalatos pontját, az általános választó jogok, csak azért, mert. . . . mert, — mondjuk ki, — a gazdasági önállóság megte-remtése végt vetne a mai szegényteljes állá-potnak, amelyben Magyarország nem önálló szuverén állam, hanem csakis egy erweiteret. Autonómiafűl bíró osztrák provincia.

Ime ilyenek a mi jogaink! Ilyen erjeje van a mi szentesített törvényeinknek! Ilyen a mi szabadságunk!

Szabadatnünk azt, amit Bécs megenged vagy megparancsol. De ez is csak ugy, ha ki-

vedjük nyelvünket, kitéjük szívünket, eladag-juk eleveinket s azt a sótat fújjuk, ami odafent kedves. . . .

A császár vétője.

Természetes, hogy aki a gazdasági önállóságnak, az önálló vánterületnek nem híve, az önálló bankért sem lelkesedik. De aki a külön vánterület felállítását biztosítani kívánja, az az önálló banktól nem tághat.

Talán egyetlen aktuális kérdésben sem követték az osztrák perifebb magatartást, mint éppen a bankkérésben.

Míg a bankkérésválasztás legaktuálisabbá nem vált s míg a taktika a karteilbank terével experimentált, a bécsi politikusok és nemzet-gazdászok, az összes osztrák lapok, Luegerék és Kiofácek tele törökkel ordították, hogy nekik nem kell a karteilbank, sem semmiféle bank-szerződés. Ha Magyarország vesztőbe akar rohanni, tönkre akar menni, esőbe akar juki, állítsa fel a külön bankot, de rögtön. Hogy a torukon kifert, úgy kiabáltak, hogy Magyar-ország ezrelt öngyilkosságot követ el, elvérték belé, drága lesz a pénz, elapad az állam hitve, kimerül az ország anyagi ereje s bepusztulunk.

Már ma, amidőn 1910 ére. 31-én lejár az Osztrák-Magyar Bank törvényes szabadalma ha törvényes formában e szabadalom meg nem újittatik, a közös bank egyszerűen megszűnik létezni; ma midőn semmi sem állana utáiban, hogy vesztünkbe rohanjunk s az Önálló Magyar Bank felállításával öngyilkosságot kövessünk ki, ma kedves osztrák szomszédaink elébünk állnak, gancsot vetnek lábunk elé, tiltakoznak az önálló bank felállítás ellen s amidőn mindez nem használma és a nemzet közvéleménye elsöprőleg fenyeget minden akadályt, akkor elől nemzet-haladásának és boldogulásának régi átka, a híres „non possumus“, a császári vétő.

Ez már nem taktika, ez már nem politika. Ez már önkényuralom.

Mit tegyünk?

Ezzel szemben mi nem tehetünk egyebet, mint hogy azon a nehány lépcsőn, amelyen lehaladtunk a gyakorlati politika sikamlós talajára, vissza menjünk fel a függetlenségi és 48-as párt programjának dicső talapzatára s követeljük a tiszta perszonális uniót, Magyarország teljes önállóságát, függetlenségét és szabadságát.

A helyzet igen világos és igen egyszerű.

Ítélet a koalícióról.

Az úgynevezett koalíció, ez a szeriment-szerencsétlen, sőt politikai szempontból erkölcsetlen alakulás, amelyben együtt voltak a 48-asok a 67-esekkel, a tiszta liberális irányzat követői a maradi konzervatív szellem hiveivel, sőt a felvilágosult radikális elemek a feudális-kerlikális arisz-tokratákkal, szóval a tüz a vízzel, a világozás a sötétséggel; ez a monstium végre-valahára felbomlott, szétbomlott. Ezzel a függetlenségi és 48-as párt vissza-adott önmagának és eleivnek. Ezzel megkezdődött a régen várva-várt tisztulási folyamot.

A 67-es politika természeténél fogva — meg ha egyes hívei nem zárkózna is el a liberálisizmussal szelleje elől — mindig konzervatív irányt követ. Ellenben a 48-as politika soha mást nem írhat zászlójára, mint a legtisztább liberálisizmust áthatott radikális előrehaladást, ugy kö-jogy, mint minden társadalmi és szociális kérdésben.

A 48-as politika, ha csak Kossuth Lajosnak szent hagyományaihoz és mag-sziasz eleivhez hűtlen lenni nem akar, soha ettől az iránytól el nem térhet.

Pártunk és a kormányzás.

Nagyrűvű vezérünk, Kossuth Ferenc, ki a függetlenségi és 48-as párt által támogatva eddig a kormányzásban részt vett, a gyakorlati politika bölcs mértékletével felállította a leg-közvetlenebbül előtűlt álló kormányzati fel-adatunkat. Azt mondja:

— Valósítsuk meg hazánk gazdasági függetlenségét. Állítsuk fel a Magyar Nemzeti Bankot s ezzel biztosítsuk 1917-re az önálló vümréterület s ezekkel, valamint a választójog teljesben radikális kiterjesztésével vessük meg Magyarország teljes függetlenségének, önállóságának és szabadságának alapját.

Ha ezt a függetlenségi és 48-as párt a kormány hatalom felhasználásával véghez viszi, bátran szembe szállhat azzal a méltatlan szemrehányással s rosszakarattal s gyűlölködő váddal, hogy miért nem valósítja meg programjának minden pontját azonnal és egyszerre?

De ha ezeket a kormány hatalom birtokában keresztül vinni nem képes, akkor a függetlenségi és 48-as párt vérezi egy percig sem maradhatnak tovább a kormányon s ha a kormányon maradnának, pártjuk egy percig sem időmegtérülést fogad, mert a minő diadalra volna pártunknak az előző sikert és eredményt, épp oly katasztrófával fenyegetett a párt, ha veszedi nagy és alapvető eredmények kiverés nélkül megtartanák a kormányhatalmat csupán magáért a hatalomért. Ezzel elprédálnak, elpazarolnák mindazt az óriási erkölcsi tőkét, amelyely a függetlenségi és 48-as párt még ma is bír; kiölnék szabadság és függetlenség után sóvárgó lelkekből azt a hitet, hogy dicső eszményként, a független és szabad Magyarországot, megteremthetjük; megmélyeznők a lelkeket s kétségbeesésbe hajtánának minden igye magyart.

A választói jogról.

Ezért én ragaszkodom a voksokig az általános választói jog keresztül viteléhez. Igen, az általános egyenlő választói joghoz, nem a nyilvánoshoz, hanem a titkoshoz, az áhhoz, hogy ez a választói jog lehetőleg közelegyint s arányos kerülete beosztással legyen gyakorolható.

Miért!? Gondoljunk a magyar nemzet atyjára, Kossuth Lajosra. Gondoljunk arra, hogy a jobbágyság felszabadítása, a népszabadság kivívása, a minden év volt az érdem országrésze, minő ellenállhatatlan, mily legyőzhetetlen erőt adott a függetlenségi eszmének. A 48-iki szabadságharc sem csupán az ország függetlensége és önállóságáért vívott, hanem a népszabadság biztosításáért is.

A politikai jogegyenlőség elve az életben ma éppen úgy nincs megvalósítva, mint 48 előtt. Akkor rendi különbségek választották el a baba, a nemzet fiait egymástól, ma társadalmi és osztálykülönbségek különítik el. S ezek a társadalmi és osztálykülönbségek ma talán még élesebbek és törhetetlenebbek, mint valaha.

A politikai jog minden állampolgárt, ha nagykorú s értelmi fejlettségénél fogva ügyel vitelre képes, egyformán és korlátlanul megillet. A nép egyetlen egy tagját sem lehet és szabad a közügyek vitelében való részvételből kizárni.

Csak egy az, amit én egyéni meggyőződésemből kifolyólag soha feladni nem fogok. Ez az, hogy magyarsággal, magyar hazámmal együtt élek és halok. Ez az, hogy hazánk erőssége, hatalma, sőt létele magyarságunktól függ.

A korlátlan, minden nagykorú magyar állampolgárral közös, egyenlő választói jog gyakorlása tehát, az én szilárd meggyőződésem és hitem szerint — eltekintve a szerzett jogoktól, amelyekre érinteni nem lehet és nem szabad, — a magyarur irni s olvasni tudástól lételessék függővé...

Azt az ellenvést, hogy ez a kikötés törvénybe ütközne, s az idegen nyelvű honpolgártársainkra nézve sérelmes, joga-

sultnak el nem ismerhetem. Mert a magyar állam teljes joggal megkövetelheti, hogy az, ki politikai jogait gyakorolni kívánja, az állam hivatalos nyelvét ily minimális mértékben megtanulja.

Legyen ingyenes és állami a népoktatás.

De halom azt az ellenvést is, hogy az ország nemzetiségi vidékeiről, hogy miképp tanuljanak meg írni s olvasni magyarul, ha ezt nem tanítják nekik a népokiskolákban!

Erre nem az Apponyi-féle híres és sok összeültözésre alkalmat adott rendelettel felelek; hanem azaz, hogy igenis, államiav és teljesen ingyenesek kell lenni az egész országban a népoktatás, a miáltal az ország népe minden fiának módjában leend a választási jog gyakorlásának ez egyetlen feltételét megszerzeni.

Demokrácia és radikálizmus.

Ha a függetlenségi és 48-as párt a korczakok, óriási fontosságu reform köréében négy évtizedes programjához hoven, tehát kötelelenség-zerien alkuvást nem tőr s ellenállhatatlan erővel lép fel, kiöz a reform radikális megvalósításáért, sőt miután azt csak e párt, mint többség valósíthatja meg, a megvalósítás minden akadályát elháríthatja s a reformot keresztül viszi, ezel Magyarország összes lakosáét, a népet a maga egész óriási nagy s hatalmas tömegében a lojkiseiből, a legszegényebből kezdve beleértve és ezáltal megteremtő fundamentumát egy, az emberi egyenlőség s emberi méltóság elveinek megfelelő hatalmas demokráciának: akkor a függetlenségi és 48-as párt, mint a demokratikus radikális irány vezetője és megteremtője oly alom erőöz, oly ellenállhatatlan hatalomhoz jut, amely előtt nagy előjait megvalósításában, hazánk teljes függetlenségének kivívásában nem lehet semmi gát, nem állhat meg semmi akadály és magától megvalósul lelkünk legszebb álma: a független, szabad, nagy és boldog Magyarország.

Tisztelet Választó polgárok!

A mai válságos időkben, amikor alkotmányunk, alkotmányos szabadságunk forog kockán; amikor minden pillanathan az előtt állunk, hogy a hatalom a törvény talapzatát elhagyva, ismét az erőszak terére lép s nyílt alkotmány sértést követ el; amikor ez a hatalom a népet azért az álnok és csábító ürügygel akarná a nemzetet szembe állítani, hogy ajándékozzák, kegyelemből, hatalmi parancs szöval nyújtsa neki a népjog és népszabadsághoz való részeselet, amely népjogot és népszabadságot ugyanaz a eszárú hatalom annyiszor eltírt, most az országgyűlési ciklus vége felé, a fundamentális kérdések eldöntése előtt, a napi gyakorlati politika részlethekeiről alig lehet beszélni.

Pedig ezek a részlethekek is, nagyobbára mind hűbe, sőt ceontig vágnak.

Részlethekek.

Itt van a katonai kérdés. A külön magyar hadseregezh való törvényes jogunk fenntartása mellett, a követelmények minimumára szállott le a kormány. És, hátra a hadvezetés s a rendes és folyton fokozódó szükségleteken felül a létsámmegéssel és a hadi tengerészeti igazán örületes fejlesztésével óriási összegek, száz meg száz milliók megszavazását követeli: minden jogos és törvényes követelések teljesítése előtt a legridegebb meverséggel elzárkózik.

Itt van Bosznia annexiója. A tulajonyó részben magyar vérel és magyar pénzzen meghódított és kormányozott Bosznia s Herzegovina államjogi beolvastása szintén százmilliókat igényel.

Es bár a magyar király és a magyar szent korona jogán foglaljuk el ez országokat s törvényeink és a nemzetközi jogrend alapjai ez a két országész, a magyar birodalomhoz kapcsolandó és a magyar király uralma alá tartozók: a bécsi öszbirodalom ama fanatikusú külön osztrák provinciára, korona tartományára akarják tenni a magyar birtokot. Céjük hogy mint a pók a legyet hálójával, úgy fogjon bennünket Bécs körül keletől, északon és nyugaton

keresztül défelől is; és mint a pók a legyet megfojja, úgy fojthassa belénk a lelket a gazdasági kizsákmányolás és körülzárás révén; ha pedig valaha eszünkbe jutna törvényes jogaink és szabadságunk az e nyomó hatalmi szöval szemben karddal kivinni, — avagyúri, e vasháló iszonyatos erejével ropantson bennünket ösze...

Bizon, hába akarjuk a legjobb szándékkal is a közjogi gravaminális politikát mellőzni, ezek a kérdések mindig felújítják s el is mérgezik a közjogi vitákat...

Ipar, kereskedelem.

Itt van nagyiparunk kinlódása és pangása. Kisiparunknak, a kézműiparnak folytonos hanyatlása és nyomorúságos állapota. Itt van a kereskedelmi érdekek üldözése és zaklatása; beköba vérese. Itt van a köz- és magánhitel drágasága, sőt kiapadása; teljes bizalmatlansága jövöben s a teljes pénztelenség. Itt van államhiteünk hanyatlása, kereskedelmi mérlegünk állandó és folytonos romlása... De hiszen, ezek a kérdések mind közzgazdasági önállóságunkkal vannak a legszorosabb összefüggésben; ha a gazdasági függetlenséget kivüben, mind e nagyfontosságu kérdések a teljes siker reményével oldhatók meg: addig nem...

A kisemberekről.

Itt van közzgazatásunk egész tág mezeje. Különösen az ország periferián a nemzetiségi vidékeken sok helyt nemcsak tarthatatlan, de ázsiai állapotok vannak. Meg kell szünnie annak az átlagnak, hogy az igazságot a hatóság a szerint szolgáltsa ki, hogy ki kéri azt. A kisembert, a gyengét és gyámoltalant meg kell vedeni a hatalmasok és a gazdagok tulkapasaitól.

Támogatni kell és elő kell mozdítani a kisember anyagi boldogulását és szellemi felvilágosítását. Tanítani, nevelni és istápolni kell a népet, az állam és a társadalom fundamentumát.

A függetlenségi és 48-as párt lobogóján kitörőhetetlenül fel van írva s feyenesen ragyog az emberi jogok védelme és kivívása s ha a függetlenségi és 48-as párt liberális elveit soha meg nem tagadja s a radikális előrehaladás mellett kitart: övé a jövő!...

Rekesztő szavak.

Ezennel ünnepelesen kijelentem és fogadom önök előtt, hogy a függetlenségi és 48-as párt programjához s kifejezett elveinek holtom napjaitól tántoríthatatlanul hű leszek s a mellett kitartok. S midőn magamat az elyek harcoként az önök tovább jöndulataba ajánlanám, még csupán arra kívánok kitérni, hogy ha szerencsés leszek az önök bizalma folytán, — mint képviselővel az országgyűlésbe bevasztatandú; — sohaem fogok megfélemlíteni arról, hogy az én bölcsém, a magyarság szívében Debrecczen ringott; sohaem fogok elfeledkezni arról, mivel tartozom a városnak, e város választó polgárságának és öszes lakoságának.

Debrecczen haladása, fejlődése és felvirágozása, polgárságának és öszes lakoságának jóléte és boldogulása annyira a szivemhez van növe, hogy az onnan kiátpóhetetlen és kiírthatatlan. Bármint hozzon is sorsom, bármíno fordulatot vegyen is életem; én soha sem fogok és akarok egyéb lenni, mint egyszerű és igaz debreczeni polgár.

Mint ilyen, Debrecczen javára a polgársága és öszes lakosága érdekében soha semmi fáradságot és utánjáratát sajnálni nem fogok; minden jogos igénynek és indokolt kívánságnak támogatója, szószólója és előmozdítója leszek, amennyire csak csekély erőmtől és tehetségemtől

telik s igazán boldognak érezném s mondanám magamat, ha közremunkálhatnék és előmozdíthatnám Debreczen városa előrehaladásának évszázadokra kiható legnagyobb eseményét: a debreczeni egyetem felállítását s ha megérhetném annak megnyitását . . .

Tisztelt polgártársaim!

Mindenek felett áll azonban szeretett magyar hazánk fejlődése és boldogulása; Magyarország függetlensége és szabadsága!

Fel a függetlenségi lobogó! Előre! E lobogóval minden poklokot keresztül győzni fogunk!

A beszéd hatása.

Dr. Tüdös János beszédének hatását, erejét, súlyát már bevezető sorainkban eseteltük. A megnyilvánulást érdekes részletekre még kifogunk térni máshelyt. Itt csak azt említtük fel, hogy sorra gratulálták a szónokot és a tartózkodás jöklégre még azoknak a lelkeről is leolvadt, akik először csak jötték fel a tereembe. Tüdös anyira magához billenszette őket, hogy a beszéd folyamához minduntalan felharsant a zúgó helyeslés, éljenzés, mert akik eddig dr. Tüdös Jánost nem ismerték vagy felismerésként, beszédjéül megismerték, megszerették az igazi magyar lelki házát, a nyilt szívű férfút. Tüdös programbeszédje után a közpönt kiüldöztette, dr. Vertán Endre képviselő beszédét és elméjét dicserő nagy hatással.

Dr. Vertán Endre beszéde.

Uram! Tisztelt meg, hogy az első szó az üdvözlés szava legyen, amelyet én, mint az országos függetlenségi pártunk tagja, Önököz, Debreczen első kerületének választópolgáraihoz intézek, azokhoz, akik 3 év óta minden keresztül tanúviszonyok tetek arról, hogy az az eszme, mely szívünkben él, nem egy pillanattal benyomást adott szívetük, hogy azért az eszméért nemcsak szóval, de tettel is tudnak áldozatokot hozni, hogy azért az eszméért, mely hazánk függetlenségét, a hazánk jóváért és boldogulását tízre ki zászlóira, ez a kerület ott fog állani e harcok első sorában. Midőn ez üdvözlőtel hozom, ugyanannak a pártnak a nevében nem mlyasztadom el egyuttal a hálának és kegyeletnek adóját is leróni az Önök volt képviselője, nagyveny Thaly Kálmán halála felett, amit mi, a magyar nép az „öreg kuruc” nével tisztelünk meg. Ha Önök méltók voltak hozzá, ő méltó volt Önököz és nemzetéhez. Az ő szelleme kell, hogy legyen ebben a tereben és ebben a kerületben, az ő szelleme, mely szellem Rákócziának szelleme, amely szellem visszavirag benünket a multba, hogy ennek emlékein nem lankadvá, vívjunk mindaddig, amíg el nem értük, amit akarunk, szeretett hazánk függetlenségét és szabadságát.

Ajánlja Tüdös Jánost.

És most engedjék meg ilyen tisztelt Uram, hogy a napi politika térjek át.

Hatása alatt állók annak a beszédnek, amely az előbb elhangzott és ha ennek dacára én, az idegen, aki igaz ismerem e város polgárságát, e város viszonyait, nem fogok dicsőímszuszokat zengeni az Önök képviselőjelöljéről, dacára, hogy az ő támogatására jöttem le, ez azt hiszem nem lepheti meg Önöket. En látom az ő programjának tisztaságát, helyeslelem azt; ez elég biztosíték nekünk, a közpöntnek arra, hogy egy lelkes, kitartó, küzdő katonát fogunk kapni abban a nagy küzdelemben, amely rognak vár. Hogy az Önök szeretetét, tisztelést, becsülést mennyire érdemelte ki, hogy mennyire érdemes az Önök bizalmára, azt Önöknek kell bebizonyítani ott a választási urnánál. E tekintetben nehem, anélkül, hogy nagyolni ne akarék, aig lehet beleszólam. De akkor, amikor a függetlenségi párt képviselőjelölte az Önök bizalmát kéri, a mi támogatásunkra is számíthat. Mert sajnos, olyan idöket élünk ma, olyan viszonyok közt vagyunk, amikor a függetlenségi pártunk minden kerületre, minden

egyres katonára szüksége van. (Közbekiáltások.) Engedjék meg, hogy beszédem tartalmát és sorrendjét én állapítsam meg. Ez szöveg azoknak is, akik közbeszólásokkal akarták zavarni a képviselőjelölt beszédének menetét. A képviselőjelölt elmondja programbeszédét, a választóktól függ azt, hogy olyan program mellett megválasztják-e, vagy nem. De bocsánatot kérek, ha Önök bizonyos ígéretek, fogadalmak alkarnak a képviselőjelöltől kérészközlakni és ilyen alapon fognak szavazni, akkor nem lehet rossz néven venni, s csak magukra vessenek, ha az ígéretek nem kapják meg. (Helyeslés.)

Méltatja a koalíciót.

Tisztelt Uram! Negyedfélve annak, hogy a koalíció megalakult. Egy nagy nemzeti küzdelem utójátéka volt ez, amidőn a nemzet koronás királyával szembe állva saját akaratának érvényre juttatásával többséget adott a koalíciót pártoknak, amidőn a pártok szövetkezésevel szentesítette azt a gondolatot, hogy amint eddig küzdötték a nemzeti megtámadatás alkalmával, ugy működjenek továbbra is együtt az alkötés körén is. A függetlenségi pártot, amely ebben a koalícióba belemet, ez a gondolat vezette, amely nagy vezérünk, Kossuth Ferenc bécsi aradijának jutott kifejezése; hogy t. i. *ez az együttműködés megfogja hozni az együttlökötést és el fog jönni az idő, amikor az összes pártok egy töbrökben, a függetlenségi pártban fogják a hazát jövért, a hazát érdekeit szorgálni. Ez a feltétel azonban nem következett be és minthogy a feltétel nem következett be, nem következett be az eredmény sem, amelyet tette vártunk.* A küzdelemben, ahol megtámadott jogokért, megtámadott szabadságért kell egy nemzetnek küzdenie, minden magyar hazafira, minden magyar hazafi tudására, munkájára, törekvésére szükség van, ott le kell omolnoki a választalaknak, amelyeket a különböző pártok programja emelt; de akkor, amikor alkotni kell, ezek a választalak önként ismét felmerülnek és akkor ezek a választalak, ahelyett, hogy közös munkára serkenteneket, roblantnak és az egyrészes munkálkodást megakadályozzák. Ha meg lehetett volna Magyarország állitani, hogy ebben a paktumban felsorolt kötelezetkést teljesíték a pártok, ha az idő forgataga egy rohnit volna át felettünk, hogy hullámai ne érintsek a magyar nemzetet: talán e koalíció dicsőségösen fejezte volna be pályafutását. Sajnos azonban, az idő haladt s újabb követelményeket rótt a koalícióra és a kormányra, olyan követelményeket, amelyek mindegyike felszere hozta a különböző pártialás emberek különböző gondolkodását. — Ellentétbe kerültek: a 67 a 48-ai, a radikális elemek az ultramontanokkal, a gondolatkülönbség ott állott köztünk, beköbá verte karjainkat és megbénította működésünket. — Ez volt az oka annak, hogy a koalíció, — amelyet az egész nemzet lelkesedéssel üdvözölt — olyan csufosn megalkott. Ennek be kellett következnie. Sajnos, hogy az előtt következett be, hogy még a királlyal szemben vállalt paktumban magára vett kötelezettségét, az általános választó jog meghozatál sem íkthathata törvénybe. Sajnos, hogy épen nekünk kellett e miatt szemrehányásokat tennünk. Csodálatos, hogy a koalíciót párt között csak egy volt, amelynek 40 éves programja az általános választó jog behozatála és csodálatos, hogy akkor, amikor a koalícióba lépett idegen pártok ezt a programot elfogadták és ennek megvalósítására készeknek nyilatkoztak és hogy ez nem sikerült, hogy ezt nem lehetett keresztül vinni, azért mégis egördül a függetlenségi pártot állítják oda bünbűnk és nem azt mondják, hogy a pártviszonyok megakadályozták azokat, akik kérészközlakni kívántak ezt a programot, hanem minket hibáztattak, akik e kérdést állandóan feliselen tartottuk és hogy megvalósítani nem sikerült, talán azért volt mert felték a többi pártok, felték, hogy hatalmakat vesztek el akkor, amikor ezt a választó jogot megvalósították.

A választó jog felel

Bocsánatot kérek, az a törvényjavaslat, mely az országgyűlés előtt van, nem elégtül ki sem a királyt, sem a nemzetet. Véleményem szerint a koalíció nem azt fogadta a királynak,

hogy 2.600.000 szavazatot terem, a nemzetel szemben nem azt akartatta, hogy amit az egyik kezével az alsó népszótlaknak adott, azt a másik kezével a pluralitás által elvegye; azt kellett akarnia, hogy a nemzetnek minél szelebbe réteget a népjogok részesevé téven, az embert azon kötelességen is részesevé tegye, amelyek, mint honpolgári kötelességek, a haza boldogságának elérése szempontjából révá várnak. Azt mondják, hogy Magyarország, különösen a nemzetiség vidékekre való tekintettel, nem lehet az ország elvált vint. *En nemzetiség nélkül való vagyok, ismerem a nemzetiség áldokkát, dolgozom, küzdöktem azért, hogy Magyarország a magyar államzene a legkisebb oláh faluban is kifejezésre jusszon, de ha Magyarország szupremáciát, a magyar nemzetnek vezető szerepét csak úgy tudók Magyarországban fenntartani, hogy hazugságokkal jogokat forogtatnak ki valók értésközlak, akkor azt mondom, hogy itt Magyarországban a magyar nemzet nem is bír hivatkozással a vezetésre. A magyar nemzet nem így mődn, hanem a saját maga bevolvást, államalkotó erejével, kulturális és vagyoni naggsággal és kiválóságával kell vezető szerepre hivatkoznia, mint a multban. Így kell megragadni nekünk a vezető szerepet.*

Lehetetlen, hogy Magyarország, ahol egyrészes akarjuk tenni a nemzetet, gondolkodásban, érzelmben, hazaszeretben, ezt egy akarjuk megteremteni, hogy mindjárt a választó jog kiterjesztésénél különbségek állítsunk fel, hogy egyik részét oda dobjuk martalkél, a másikat pedig liberális köntöbe bújatva egyenesen oda állítsuk az egyes osztályok elnyomása gyantát. A nemzetiségekkel szemben azt a gondolatot kell kifejtetni, hogy amikor ök Magyarországban állampolgári jogokat gyakorolnak, akkor egyuttal kötelességet is teljesitenek, egyenlő jogokat és kötelességeket gyakorolnak, mint a magyar nemzet tagjai, hogy ennek az országok függetlenségét, boldogságát épügy kell küzdelemük, mint nekünk, mert ennek boldogságában osztoznak, mert ennek függetlenségében az a függetlenségük is rejlik és ha ez meg tudjuk véteni értetni, ha ebben a gondolatkörbe bele tudjuk öklé dolgozni: akkor elértek azt az egységet, mely ezt a hazát nagyra teszi, az az erőt, mely képtessé teszi benünk arra, hogy hazánk függetlenségét, ha kell, küzdelem árán is kivívhaszuk.

Mert tisztelt Uram! nem alamizsnaként kell odaadni a nemzetnek azt a választó jogot. Nem alamizna ez a jog, mert ez nemcsak jog, hanem kötelességek öszsége is igazság szerint, kötelességek erős láncolata. Akinék alamizsnát adunk, azt azzal a gondolatallal kezeljük, hogy a mi kedvünk szerint fog élni azzal a joggal, amit kapott. De tudja meg az az ember, aki választó jogot nyer, hogy abban kötelességek teljesítés is van. Magyarországól kapja, hogy azt a jogot Magyarországának a javára kell fordítania; — akkor nem fognak a nemzetiségek kifelé gravitálni és nem fognak szocialista polgártársaim a nemzetköziség jogyében dolgozni, ami a magyar nemzet egységét bontja csak meg. Így megöröszö a nemzetet, akarunk szembe szállani mindazon törekvészekkel, amelyek gátat vetnek annak, hogy Magyarország függetlenségét kivívjuk.

A gazdasági politika.

Nagyveny vezérünk Kossuth Ferenc volt az, aki mindjárt, hogy a vezérletet elfogadta, rárányította a figyelmet arra, hogy meddó közjogi viták helyett a gyakorlati politika terére kell lépni és Magyarország gazdasági függetlenségét kell megteremteni. Az én, erös meggyőződésem az, hogy ezzel a programmal legkisebb pontja sincsen feladva. — Mert miholt Magyarország gazdasági önállóságát ki tudtuk vinni, a közjogi küzdelem is azonnal megszűnik. Sehol nemzeteket és népeket egységbe foglalni nem lehet, amíg gazdasági közösségek meg nem alkotottak. Ott van a nagy német birodalom, amely németekből, egy történelmi multu, egyenlő faj jellegű népekből állott s még sem tudta megteremteni a porosz egységet addig, amíg a kisebb államok gazdasági közössége nem kapcsolta, — olyan kapocs, mely összefogja és amely nélkül feltétlenül szél kell esni a monarkának, amelyben Magyarország mindig csak a gyarmat szerepét töltötte be. Ebben a küzdelemben kell segítő társat kapunk az Önök képviselőjelölésben is, amennyiben a képviselőházak tagja lesz.

Hiszen ami ma előtérben áll, ami nem egyszerű részlekdés, hanem alkotmány kérdése vált, az az önálló bank megteremtésének kérdése. Ez kell megoldani úgy, hogy 1911-ben az önálló bank felállításak; felállításak azért, mert a nemzet érdeke, mert az alkotmány érdeke az, hogy a nemzet akarata e tekintetben érvényesül-e, vagy nem. Itt arról van szó, hogy a dinasztia hatalmasabb-e, hogy tud-e gátat vetni a nemzeti jog érvényesülésébe, arról van szó, hogy a nemzet tudja-e érvényesíteni erejét. Az ő ereje a nemzet gyengétségében áll. S amely percben a nemzet az alkudozások terére lép, amely percben a lemondás útján halad, és mindenint veszélyektől réteg, munkások füst a fakra, azt tudja, nem jó-e veszedelm, mert ha jó, félre áll; abban a pillanatban az a másik erejének teljességében kényseríthető rá uralmat erbe a nemzetre, amely nemzet előre kijelenti, hogy nem akar ellenállni.

Magyarországnak ezt a jogát ebben a ciklusban meg kell valósítani. *En nem hiszek holmi provisorikus megoldásokban. Ha bele megyünk két év halasztásba, az annyit jelent, hogy engedélyt kérünk tisztel polgáraitól és a császár urtól, hogy két évvel tovább hazudhassunk.*

Ennek a hazugságnak véget kell venniük. Magyarországnak létevéde, hogy gazdasági önállósága kivárással. Ha létevéde, akkor óta kell állani nekünk a küzdők csoportjába és kivárással minden lehető el kell követni; — ha pedig meggyőződésünk megváltozott, ha ezt látjuk, hogy ezt keresztül vinni lehetetlen, vagy ennek keresztülvitele káros a nemzetre, az esetben nem az a kötelesség, hogy előzár magunkat tovább hazudozunk, hanem vállalni be bineikent és az ország vezetéséről önként mondjunk le. Ez a beszéltes eljárás és mert hiszem, hogy az önk képviselőjelöltje is így tesz, azért ajánlom őt Önöknek.

Engedjék meg, hogy pár szóval befejezzem beszédemet.

Egy gyönyörű hasonlat.

Két képet látok én itt. A hortobágyi pusztán egy csökes ember elmereng a messze tájon, amelynek az ég kárpítja jelölő határát. A síkságon a rónát talán aszaly tapasztotta ki, hogy sárgul a fű, mely legelőt sem igen ad lovának. És amott van a virányos mező, a zöldség, az emberi erő, az emberi akarat, munkálkodás tette zöld virányos oázissá azt a területet, mely előbb alig termő föld volt. Magyarország, a magyar függetlenség is ilyen. Magyarország mindenint veszedelmét lát, vézt, rombolást, akasztófát, golyót, — amit Tisza István annyira kifejezte, — de dolgoznak neki, oda kell állni az embereknek erős szível, megacélozott karral, s küzdeni kell, amig ki nem zödfül Magyarország földjéből, a magyarok lelkéből a függetlenség oázisa. Ennek a munkása Tüdös János, azért ajánlom megválasztásra. (Éljenzs.)

Bakonyi Samu beszél.

A lőkészedt, melyet Tüdös és Vertán beszédeji gyújtottak fel, bekoronázta dr. Bakonyi Samu képviselőnk a beszédjével. Ilyen nemes hévvel, tüzrel, mély érzéssel régen hallottuk beszélni őt, mint a tüzes labá, izzó volt ez a beszéd! Buzdított az ósszretárára. Visszavert rágalmatok, megbélyegezte a pártitést és bár az idő előhaladottsága miatt rövidre fogta beszédét, a lelkeik hatott annak minden szava.

Bakonyi Samu: Tisztel polgáraitaim! Engedjék meg nekem, hogy az idős kősi állásában is pár percre kérjem szives türelmüket. Az előttem szólt tisztel barátom a helyzetet eléggé megvilágította. Az Önök meggyőződésére azt hiszem elég erővel hatott annak bizonyítása, hogy ma nem lehet egyebet tenni a nemzetnek, mint a függetlenségi és 48-as pártot alap a helyzetbe hozni, hogy beköti szételőre, visszatérjen a maga egyenes programjának az alapjára. Ehhez, tisztel polgáraitaim, erő kell ezert az erőt az ósszretárára s a kitartás adja meg. *En, tisztel polgáraitaim, mindenkinék jogos ambíciója állt teljes tisztelettel hajlok meg. De a legvárhatóbb előtt sem helyek meg, ha ezt az egyeztetést az egytellen erjét a nemzetnek megőrni igyekszik. Legyen bárki részén bármi*

érdem, minden elismerést tőnkre tesz, amit ezt meg akarja tenni. Debreczenben is ezt a helyzetet látom. En, tisztel polgáraitaim, aki Tüdös János barátomat gyermekkorra óta ismerem, az ő érzési előttem fejlődtek, az ő tiszta 48-as gondolatoktól előtök fogva ismerem és becsülöm, felesleges bizonyítani Önök előtt, Önök tudják, hiszen itt nőtt fel Önök között, hogy ő, ha mandátumot nyer, mindig ennek az iránynak lesz töretlenül híve, nem azért, hogy jutalmat kívánna magának, hanem, hogy a maga idejével megválasztásán minden erejével munkálkodhassék.

Tisztel polgáraitaim! Itt egyik-másik helyről közbeállításokat hallottunk az elhangzó beszédek alk, amelynek bizonyos jogos türelmetlenkedés sürgetik a választójog reformjának megválasztását. En ennek a türelmetlenségnek a jogosaságát ismerem. De ha ez egy utolsó szemrehányást is fogal magában a függetlenségi és 48-as párt iránt, azt elháritom, mert a mai helyzet romlásának éppen az az oka, hogy a függetlenségi és 48-as párt előtt elzárták az utat aótt, hogy azt a választói jogot, amely a függetlenségi és 48-as párt programjának 40 év óta foglaltatik, az általános, egyenlő választói jogot, amely kasztatok, vagyonkülönbség, osztályérdeket nem ismer, megválasztóhassa. És kik akadályozták meg? — a 67-es politika hívei. A kik, amikor a hatalom birtokában voltak, a függetlenségi és 48-as párt ezen kardális programját mindíg ellenézték. Mert nagyon jól tudák, hogy ebben fog kiúthetetlen gyökereket termi a függetlenségi párt helyzetétlen többsége.

A 48-as párt nem hatalmi előlököl kérte e nemzetfői a többséget, nem hatalmi előlököl fogja kéri akkor sem, amikor talán a közeljövőben az egész nemzet általános választásra hívják fel. Kéri azért, mert a függetlenségi és 48-as párt tudja, hogy a nép, a nemzet, ez a Kossuth Lajos politikájára; a népet öleli magához és a nép előtök igyekszik megnyitni az alkotmány síncáit. 60 év óta stagnál a népjogok kiterjesztése; nem a függetlenségi párt követelte-e mindig? Miért a függetlenségi párttal szemben az az agyarkadás, az a fenekedés, amelyet mostanában tapasztalunk? Azért, hogy a gazdasági helyzetünk általánosossága amely Magyarországnak erejének kifejlődését lehetetlenlé teszi, amely a nép jólétét, felvirágását megakadályozza. A függetlenségi és 48-as párt nem csak papirus jogokat akar adni a népnek, hanem kenyert is, s esközt arra, hogy a maga gazdasági erejét tudja emelni és fokozni.

Tisztel polgáraitaim! A gazdasági kérdések előtörbe állítását is vádkent hangzatosítják a függetlenségi párt ellen. Azt mondják, hogy a közjogi részeit fel akarja adni programjának. Ez is olyan rágalom. Arra a meggyőződésre jutottunk, hogy közgazdasági téren kell Magyarországnak függetlenségét legerősebb harcraít megvívni. Nem általánosossákkal akarom bizonyítani állásomat, csak egy részletkérdése akarom rámutatni. Ami a magyar gazdasági élet minden tényezőjének elevevébe így, ott folyik a tarifa-harc, melyet Ausztria indított ellenünk, humutartat a világnak azt a hitetetlen képtelenséget, hogy két vámközösségben élő állam hogyan kénytelen egyemással tarifák formájában valóssággal vámháborút viselni. Ez az a gazdasági politika, ez annak a politikának, a 67-es politikának a legmóttóbb kritikája. Ha ez nem nyitja fel az ország szemét, akkor ez a nemzet megérdemli sorsát, ami egyéb, mint a gazdasági halál, nem lehet.

És tisztel Uraim, ha komolyan akarták a választójog reformját, akkor nem olyan javaslatot kellett volna az országgyűlés elé terjesztésnek, amely azt megkísérítette a népjogoknak az egyenlőségének. Miért nem tárgyalatták azt? Mert félték a 48-as pártól azok, akik 67-es alapú Ausztriának állandó gazdasági fölénnyel akarták biztosítani. Ennek a javaslatnak, mint tudják, legnagyobb hibája a pluralitás. Külöföld példákra is hivatkozom e tekintetben. Ott van a belga példa, ahol egyedül áll érvényben a többses szavazati jog s mi az eredmény: az, hogy Belgium liberális fejlődése akadályoztatott meg, hogy ott egy ultramontan többség garázdálkodik, amely a nép igazi jogait elfojtja. Ehez segezkézt nem fogunk nyujtani s szembeállunk minden reakció törekvéssel a közjogi és gazdasági, az egyházi és társadalmi politikában egyaránt. De hallottam én ezen választás hosszú folyamata alatt csütyéget hangokat olyanok részéről is, akik hozzáim közel állanak,

akkik azt mondták, hogy békét kell csinálni, mert a nemzet szegény, nem bírja az óriási konvulziókat. *Hogy csináljunk békét, mikor odafent fölülten megdöglőst követelnek, mikor programunk minden pontjának megtagadását követelik tőlünk. Mi éppen ellenkezőleg igenis elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a függetlenségi és 48-as párt újra elvőre fogjon hozzá programja megválasztásához.*

Ki legyen az első kerület képviselője?

Debreczen első kerülete a függetlenségi pártnak bevetetlen erőssége volt mindig s az marad ma is. Függetlenségi képviselő fog onnan bejönni, de nem közböbbs annak személyei sem. Azt kérem, hogy ez a képviselő olyan ember legyen, mint Tüdös János, akiről léleknek harmónikus egységet, nagy tudását, harc-készséget a nemzeti ellenállás súlyos idejében is Debreczen városának a közönsége tapasztalhatta, közvetlen közelről, akiben minden bizalom a maga teljes egészében méltán ósszpontosulhat. Ilyen harcosa van szükségünk és az országos párt nevében a magam részéről is kérem Önöket, mint Debreczen egyik érdemtel képviselője, adják őt nekünk társul, hogy vele együtt harcolhassunk. Éljen dr. Tüdös János! (Éljenzs.)

A nagygyűlés berekesztése.

Somogyi Pál: Engedjék meg, hogy bejelentsem Önöknek, hogy városunk egyik barátja, Papp Elek országgyűlési képviselő táviratot küldött, miszerint annyira beteg lett, miként a vasutól kellett visszamenne, ezért nem jelenhet meg gyűlésünkön. Maszréti méltóztának tudni azt is, hogy országos mozgalom és küzdelem folyik nemzeti jogaink és szabadságunk kivárássát, annál fogva jónak látnam, ha méltóztanánk elfogadni, hogy ebből az alkalomból Kossuth Ferenchez, az országos függetlenségi és 48-as párt előnökehez táviratot küldjünk. Ha méltóztanánk elfogadni, röviden felolvasom annak tartalmát. (Olvasva.)

Miótt köszönetemet kifejezném a szives megelégedést, ísméletlen engedjék meg, hogy én is a vén ember egy pár szó bizalmas, szives szót intézzek Önökhöz. Tudjuk már régen, hallottuk ma is, hogy nemzeti életünknek függetlensége és önállósága a 48-as párt eszméinek valóstításától függ. Nemzeti életünk ezektől az eszméktől nyert átalakultó olyira, hogy elmondhatjuk ezeknek valóstítása úgyis az első boldog a magyar. Ezeket az eszméket tehát küzdenünk kell, mert ha lemondunk a küzdelemről, a függetlenségi és 48-as eszmék kulluszát el engedjük halványulni, ha a lemondás, a eszégedés terére lépünk, csak a halál, a pusztulás követhetik be. *Együttel erővel, igaz pályasággal kell küzdenünk, mert az egysejben, az egyesületben van az erő. Felhívom azért igen tisztel polgáraitaimat, hogy dr. Tüdös János képviselőjeltől új által kibontott zászló alá tömöríni mind az egysejben, hogy az diadalar jusson. Ezen szives kérséssel a gyűlést berekesztém.*

Gyűlés után.

A nagyérdemű gyűlésen gyűlesen mindvégig kitartott a halálótság. Ilyen zászlóborításnak 28 év óta nem volt tanúja az előválasztókörlet. Hisz az elöbbséget és elbörégetedést megnyerői öv képviselőnk az utóbbi időkbén már beszámoló beszédet sem igen tarthatott.

A gyűlésen elhangzott kijelentések, különösen a dr. Tüdös János programbeszéde kitörölhetetlen hatással védőtek a választók lelkébe. Már e nap sikere és diadala után előtököttnék látjuk a képviselőválasztás befejezését, Tüdös Jánosnak a megválasztását. Ámde óssze kell tartanunk. Mindnyájunknak talpra kell állnunk! Magunkat becsüljék meg, midőn olyanferfitt állítunk Thyk Kálmán örökébe, mint a minden tekintetben kifogástalan és rokonszenves ferfú dr. Tüdös János képviselő jelöltünk.

A fényes sikeri program-beszéd tartás után dr. Tüdös János képviselő jelöltünk, Vertán, Bakonyi, Csanak képviselők, dr. Darkó Ernő

főiskolai akadémiai tanár, Leidl Emil, Schwartz Vilmos bankigazgató s még többek társaságában a Bika kis termében ebédelt. Ide gyűltek azok a választó polgárok, nagyrizsületű Kovács János elnök vezetésével és eljárók, akik délután 3 órakor, zászlós kocsiokon, festői szép menetben a kies Csapó-kerthez eljárnak, akik délután 3 órakor, zászlós kocsiokon, festői szép menetben a kies Csapó-kerthez eljárnak, akik délután 3 órakor, zászlós kocsiokon, festői szép menetben a kies Csapó-kerthez eljárnak.

A szép kocsiros menetet, és a más kocsiokban a jóléltet a városon végig, mint a kérészekben nagy rokonszenvvel, sok helyt eljárnak fogadták a lakosok.

Kint a Csapó-kerthben.

Egész kedves, külön kis világ az ott a díofa lombos Csapó-kerthben. Kis emberek szorgalmából, föld- és családi tűzhely szeretetéből emelkedtek föl a szász és sok száz családnak fehér házacskája, amelyekről mindenfelől „Ejjen dr. Tüdös János” feliratu Kossuth-zászlókat lobogtatott felénk az őszi szél. Virágok illatát is csapdosta. A ház ormán galambok turbékolnak... Kővér disznó rőfögött a másik udvaron! Némelyik fehér liba olyan nagy volt, hatyruknak bevalt volna.

Büszkén mondhadják el a derék Csapó-kereti atyfiának:

— Szegények vagyunk, de jól élünk... A magunk emberségéből élünk!

Azért is hiszünk mi, hogy a „most folyó választási harc alatt is, nem dobják utcára az emberségöket, hanem szavaznak azon zászlóra, amelyre a párt írta fel a dr. Tüdös János képviselőjölünk fehér és tiszta névét.

A programbeszédet a Csapó-kereti leányiskola udvarán tartotta meg dr. Tüdös; ahol is a képviselővel az iskola rokonszenves fiatal tanítójának, *Tömörny* tanító urnak kedves családjánál és házánál is tiszteletöket tették. Ott várták be, míg a program-beszéd tartásának ideje elérkezett.

Ezen idő alatt nagyon szép számmal gyülekeztek az iskola átkalombos udvarára a választók, polgárok és nők egyaránt! Ugyhogy a csapókereti kiváló, lelkes párttagunknak, *Kánya* urnak rövid, de igen sikerült üdvözlése után *Somogyi Pál*, az elnök, már nagyon lelkes és nagyszámu közönség előtt kérthette fel *Tüdös* Jánost programbeszédjének megtartására. Előbb azonban itt is hangsúlyozta az összetartást, egymás józan megértését és pártunk hivatalos jelöltjének, *dr. Tüdös* Jánosnak a legnagyobb szeretettel való támogatását a pártégyesztő bontó kísérlettel szemben.

Dr. Tüdös János a délelött megtartott programbeszédét (amely lapunk más helyén teljes terjedelmében olvasható) itt zamatos, népies előadásban, rövidebbre fogva adta elő!

Hogy a lelkekhez szólott, hogy minden szavát megértették, átértették ezek az egyszerű, de hűséges magyar szívek, akik *dr. Tüdös* Jánosban vallott programja alapján a népjogok igaz harcosát, a kisemberek érdekeinek igazi szívén hordozóját, az erős függetlenségi magyart ösmerték meg! Őreg embereknek könybe borult a szeme, midőn beszédje végé megfogadta:

— Én a véretekiből való vér vagyok! Ebben a városban ringott a bölesim! Apáimnak apái ebben a földben porladnak. Porladnak és nyugosznak, de ha én ehhez a néphez, a függetlenségi- és 48-as eszmékhez valaha hűtlenné válnék, ne legyen nekem már az életben sem nyugodalom! soha!

A mely hatást keltett beszédét után *Vértán* Endre dr. országgyűlési képviselő, mint a közpönt kiküldöttje beszélt, ajánlotta a legmelegebben *dr. Tüdös* János jelöltet. Remek példázataival többször ragadta zúgó helyeslése a hallgatóságot.

Nagyon sikerült és rokonszenves beszéd volt a *Csanak* János beszédje is. Hatással és érzéssel mondotta el; az egyértételt, összetartást ajánlván a választóknak, mint amelyre legelőbb szükségünk borus politikai helyzetünkben, a ránk váró nagy küzdelmek előtt.

Gyújtó hatású volt a *dr. Révi* Nándor felszólalása, aki régi ösmérs barátja a homokkertieknek, aki itt jelentette be, hogy szívvel-lelkekkel a *dr. Tüdös* János zászlójához csatlakozott, aki a zászló diadalra vivésére lelkesítette a polgárokat, szemben a párttítés zászlójával, melyre a mindénáron való önérvényesülés írta fel a névét.

Bakonyi Samu dr. képviselőnk szintén határozott szavakkal ítélte el a párttítést! Az eljárást, amely kessz volt megbontani egy városnak, egy nagy pártnak a békéjét. Amelyet azért eléggé helyteleníteni és elítélni nem lehet! Szíve meglevél ajánlotta *dr. Tüdös* Jánost.

Végeztül *Somogyi* Pál elnök köszönet búcsuszavai után, a csapókereti atyfiának eljenzése, baráti kézfogásai után ismét kocsira ült a jelölt. A kedves, a barátságos és szép sikeri őszi délután befejeztével festői menetben visszahajtottak a városba.

A díofa-lombtól, eperfa-, átkalomboktól öltalmazott csapókereti fehér házak padlás-lyukából, háztetőiről üdvözöltek, biztatógak lengedeztek felénk a doktor *Tüdös* János képviselőjölünk zászlói.

Odabent a városban, a csizmadia-szinben ugyanez időtjájt tartotta meg *dr. Varga* Lajos a programbeszédét.

Színes képek a zászlóbontásról.

A balpárt és Tüdös János.

Dr. Tüdös János vasárnap délelötti programbeszédjét az Arany-Bikában *János* Zoltán, az ösmert, debreceni lelkes is végighallgatta. *János* olyan hatással volt az a politikai hívtalás léte, bár még napokkal ezelőtt is voltak sokan, akik *János* az első választókerületben ellenjelöltként emlegették, hogy ezt mondta: — Én is kérek egy *Tüdös* János tott! Meghalljok ötle!

A debreceni balpártnak volt egyik vezetőtagja *dr. Révi* Nándor is. A radikális függetlenségi és 48-as programbeszéd hatása alatt csatlakozott a pártköz. Délután már a Csapó-kerthben is nagyhattással szólalt fel a *Tüdös* János képviselője mellett.

A pártűség mintaképei.

Különösen ki kell emelnünk a pártűségnek két mintaképet. Két ezüstös fehérahaju őreg kuruc barátunkat és bátyánkat. Nemcsak az első választókerületben, de az egész debreceni függetlenségi és 48-as pártban nagy idő óta ösmérik, becsülik, szeretik a két őreg elvtársat, *Varg* János és „*Bécsi bécsi*” bátyánkat.

A nagyvalasztmány ülésén épen ők voltak azok, akik, bár indítványtétel nélkül, felémelték a pártűsés zászlójának mostani hordozóját! Ők azonban a többség előtt, a párt nagy érdekei előtt nemcsak hogy meghajoltak, hanem maguk koruk dacára napról-napra kiveszik részüket abból a nagy és dicső munkából, amely a párt hivatalos jelöltjét, *dr. Tüdös* Jánost fényes diadalra választja be a képviselői székbe.

A mai mesterségesen támasztott zavarok között, midőn a személyi érdeket főle akarják helyezni a pártérdekeknek, midőn testvért uszítanak testvér ellen, az őreg *Varg* János és „*Bécsi bécsi*” bátyánkat hódoló tisztelettel emlekkik ki pártunk tagjai előtt, mint az igazi pártűségnek mintaképei.

Egy csapókereti magyar kivanásága.

A Csapó-kerthben is nagy hatást ért el *dr. Tüdös* János a programbeszédjével, az ő mindenhol rokonszenvet keltő kedves megjelenésével. Ezt a hatást jellemzi egy csapókereti egyszerű, őreg magyarnak az önkénytelen közbekiáltása:

— Ejnye, de jól megmondta a méltóságos ur! Soha el ne hagyja ezt a szót.

Megnyilatkozat az asszonyok is.

Midőn már hazafelé robogott a zászlós kocsiros Csapó-kerthből, utacszeiben kifallottak a kisajtóba azok a szép csapókereti menyecske, nevetes leányok. S megadták a teljes elismerést a déleg fiatal követőjöltnék, meg a kísérletnek. (Közöttük olyanok is voltak, mint *Somogyi*, a nagykereskedő, meg *Radakovich*, a gyógyszerész.) — No azt meg kell adni, szép szál embekeket válogatott ki kísérőjének!

... A kisajtóból szives örmekkel nézték a festői kocsiros a csapókereti szép menyecske, nevetes szemű lányok.